

”Tällä ratkaistaan yhteiskunnan ongelmia, jotka ei ratkea näillä keinoilla”

Paikalliset lukiomarkkinat koulutuspoliittisten uudistusten pyönteissä

Erityispedagogiikan
pro gradu -tutkielma

Laatija(t):
Katariina Pekkonen

28.4.2025

Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Erityispedagogiikka

Tekijä(t): Katariina Pekkonen

Otsikko: ”Tällä ratkaistaan yhteiskunnan ongelmia, jotka ei ratkea näillä keinoilla” Paikalliset lukiomarkkinat koulutuspoliittisten uudistusten pyörteissä

Ohjaaja(t): professori Ulpukka Isopahkala-Bouret

Sivumäärä: 59 sivua + 3 liitesivua

Päivämäärä: 28.4.2025

Tämä tutkimus tarkastelee viimeaikaisten koulutuspoliittisten uudistusten vaikutusta lukioiden eriytyvillä koulumarkkinoilla. Tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan sitä, miten oppivelvollisuuden laajeneminen, uusi lukiolaki ja lukion opetussuunnitelma, sekä korkeakoulujen valintauudistus näyttäytyvät Turun keskuskaupungin korkean sisäänpääsykeskiarvon ja seutukuntien matalamman sisäänpääsykeskiarvon lukioissa. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten uudistukset näyttäytyvät näissä lukioissa, ja millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä keskuskaupungin ja seutukuntien välillä on havaittavissa.

Tutkimuksen aineisto on kerätty osana laajempaa tutkimushanketta, jossa on selvitetty viimeaikaisten koulutuspoliittisten uudistusten tahattomia yhteisvaikutuksia. Tähän tutkimukseen valittu aineisto koostuu 12 lukioiden rehtorin ja opinto-ohjaajan haastattelusta, jotka on kerätty vuonna 2021. Aineisto analysoitiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia hyödyntäen.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että niin keskuskaupungin kuin seutukuntienkin lukioissa painitaan monien koulutuspoliittisiin uudistuksiin liittyvien haasteiden kanssa. Seutukunnissa huolta herätti erityisesti henkilöstöressurssien määrä, varsinkin opinto-ohjauksen suhteen. Laajenevan oppivelvollisuuden nähtiin lisäävän keskustasta tulevien matalamman keskiarvon opiskelijoiden määrää, jonka myötä erilaiset haasteet ja esimerkiksi keskeytykset saattaisivat lisääntyä ja kuormittaa opinto-ohjaajia. Keskuskaupungin lukioissa huolta herätti erityisesti korkeakoulujen valintauudistukseen liittyvä todistusvalinta. Opiskelijat kokivat valtavia paineita koko lukio-opintojen ajan, ja taktikointia tehtiin oppiainevalinnoissa heti lukion alusta asti. Myös ylioppilaskokeiden uusijoiden ja lukion hitaammassa tahdissa suorittaneiden määrä oli lisääntynyt, sillä lukio-opintoihin ja ylioppilaskirjoituksiin haluttiin panostaa, jotta koulupaikka aukenisi niiden ansiosta.

Yhteisesti rehtoreita ja opinto-ohjaajia mietityttivät taloudellisten resurssien riittävyys, sekä uudistusten kiireinen valmistelu ja toteutusajankohta. Uudistusten toteutus heti koronavuosien jälkeen nähtiin turhan kuormittavana, ja rahoitus ei vastannut uudistusten tarpeita. Uudistuksissa nähtiin myös hyvää – ainakin periaatteen tasolla – mutta käytännön toteutusten nähtiin menneen monessa asiassa pieleen. Ongelmia, joita lasten ja nuorten koulutuspolulle liittyy, pyrittiin korjaamaan tavalla, joka ei ratkaise ongelmien perimmäistä syytä.

Avainsanat: koulutuspolitiikka, lukio, koulumarkkinat, koulutuspoliittiset uudistukset, koulutuksen eriytyminen

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Koulutuksen eriytyminen ja kouluvalintapolitiikka	7
2.1	Suomalainen koulujärjestelmä	8
2.2	Nykypäivän koulumarkkinat	10
3	Lukiokoulutus ja sen uudistukset	14
3.1	Oppivelvollisuuden laajentaminen	14
3.2	Lukiouudistus	16
3.3	Korkeakoulujen valintauudistus	18
3.4	Lukioiden välinen kilpailu ja vertailu	20
4	Tutkimusongelma	26
4.1	Aineiston kuvaus	26
4.2	Aineiston analyysi	28
5	Tulokset	33
5.1	Uudistusten vaatimien resurssien riittävyys	33
5.1.1	Henkilöstöresurssit	33
5.1.2	Ajalliset resurssit	36
5.1.3	Taloudelliset resurssit	38
5.1.4	Resurssien ohjaaminen alemmille koulutusasteille	39
5.2	Valinnat kouluarjessa	40
5.2.1	Oppiainevalinnat	40
5.2.2	Valintojen joustamattomuus	44
5.2.3	Opiskelijoiden hyvinvointi	46
6	Pohdinta	49
6.1	Tulosten pohdinta	49
6.2	Luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta	52
	Lähteet	54
	Liitteet	60

1 Johdanto

Koulutuspoliittinen kenttä on lukioiden osalta uudistunut viime vuosien aikana todella laajasti. Voimaan on tullut oppivelvollisuuden laajeneminen, uusi lukiolaki ja lukion opetussuunnitelman perusteiden uudistus sekä korkeakoulujen valintauudistus. Uudistukset ovat vaatineet niin lukioiden henkilökunnan kuin opiskelijoiden venymistä suuntaan, jos toiseenkin. Esimerkiksi lukiouudistuksen myötä moneen oppiaineeseen on tullut lisää sisältöä ja laaja-alaisempia kokonaisuuksia, mutta silti lukiokoulutuksen on edelleen tarkoitus olla kestoltaan samat kolme vuotta kuin tähänkin asti (Opetushallitus 2019). Oppivelvollisuuden laajeneminen taas tarjoaa opiskelijoille jatkossa maksuttomat välineet ja ylioppilaskirjoitukset, mutta niin oppilaitoksille kuin kunnille se tuo lisää valvontavastuuta. Korkeakoulujen valintauudistuksen myötä ylioppilastodistuksella on iso painoarvo, ja myös ensikertalaiskiintiö luo lukio-opiskelijoille painetta koulutusalan valintaan.

Lukioiden välinen kilpailu on aina ollut kovaa, ja esimerkiksi yli 20 vuotta sitten MTV:n (2002) kyselyyn osallistuneista rehtoreista jo kolmas on ollut huolissaan lukioiden välisestä kilpailusta. Tänä päivänä lukioiden vertailu on vahvasti esillä mediassa, sillä joka kevät uutisoidaan lukioiden sijoituksista STT:n lukiovertailussa, ja kesän kynnyksellä lukioiden sisäänpääsyrajat pääsevät median tarkkaan syyniin. Suomeen on profiloitunut monia huippulukioita, joiden sisäänpääsyraja saattaa hipoa jopa 9,5 keskiarvoa. Useimmat korkean sisäänpääsyrajan lukioista sijaitsevat isommissa kaupungeissa, tai toteuttavat joitain painotuslinjoja. Seutukuntien ja maaseudun lukioihin on usein päässyt matalammalla keskiarvolla, ja sisään on voitu ottaa jopa kaikki, jotka ovat kyseiseen lukioon hakeneet.

Koulumarkkinat ja koulutuspolut ovat Suomessa valitettavan eriytyneitä, ja eriytyminen alkaa helposti jo varhaiskasvatuksessa. Esimerkiksi muutokset subjektiivisessa päivähoito-oikeudessa ja tukien määrän vaihtelu asettaa perheet eriarvoiseen asemaan asuinpaikan tai taloudellisen tilanteen pohjalta (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2018, 101). Peruskoulussa eriytyminen jatkuu esimerkiksi kouluvalintapolitiikan ja erilaisten painotettujen opetusten vuoksi. Eriytynyt koulumaailma vaikuttaa tutkimusten perusteella suosivan sellaisia perheitä, joilla on esimerkiksi korkea sosioekonominen asema ja lapsilla mahdollisuudet harrastaa (Seppänen, Kosunen & Rinne 2018, 77).

Koulutuksen eriytymiseen liittyvässä keskustelussa voidaan puhua kahdesta eri koulutuksen periferiasta. Perinteisenä koulutuksen periferiana on nähty Itä- ja Pohjois-Suomen maantieteellisesti syrjäytyneet sijainnit, mutta viime vuosina keskusteluun on noussut toisena periferiana kaupunkien huono-osaiset naapurustot (Bernelius 2024, 39). Näitä kaupungeista löytyviä periferioita määrittää maantieteellisen syrjään jäämisen sijaan sosiaalinen syrjään jääminen. Tämä tutkimus sijoittuu näiden kahden periferian välille. Tätä tutkimusta varten haastatellut rehtorit ja opinto-ohjaajat työskentelevät Turun keskuskaupungin lukioissa ja Turun seutukuntien lukioissa. Seutukuntien lukiot eivät ole maantieteellistä periferiaa, vaan sijoittuvat kuitenkin jossain määrin samoille koulutusmarkkinoille kuin keskuskaupungin lukiot. Keskuskaupunkien ja seutukuntien lukiot ovat kuitenkin paikallisilla koulutusmarkkinoilla erilaisessa asemassa juuri sijaintinsa vuoksi.

Viime aikoina koulutuksen eriytymistä on tutkittu pääosin peruskoulumaailmassa, erityisesti kaupunkien sosiaalisen eriytymisen näkökulmasta. Lukioiden muodostamat koulutusmarkkinat eroavat kuitenkin jossain määrin peruskoulujen koulutusmarkkinoista. Peruskoulussa kouluvalintaa ohjataan esimerkiksi lähikouluperiaatteella, kun taas lukioon haettaessa opiskelijalla on täysi oikeus valita, mihin oppilaitokseen hakee (Varjo, Kalalahti & Seppänen 2015, 59). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten koulutuspoliittiset uudistukset ja niiden toteutus näyttäytyvät niin keskuskaupungin korkeamman sisäänpääsykeskiarvon lukioissa kuin seutukuntien matalamman sisäänpääsykeskiarvon lukioissa.

Tutkimuksen aineisto on kerätty osana laajempaa tutkimushanketta, joka käsittelee viimeaikaisia koulutuspoliittisia uudistuksia ja niiden tahattomia yhteisvaikutuksia. Aineisto koostuu lukioiden rehtorien ja opinto-ohjaajien haastatteluista, ja ne on kerätty vuonna 2021. Vaikka pääosassa ovat rehtorien ja opinto-ohjaajien näkemykset, tuovat he välillisesti myös ilmi opiskelijoiden kokemuksia. Aineisto analysoitiin laadullisin keinoin, aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Lukioiden eriytymisen ja koulumarkkinoiden tutkiminen on tärkeää, sillä suomalaisten koulutuspolkujen eriytyminen vain kiihtyy kiihtymistään 2020-luvulla. Suurten kaupunkien lukioiden keskiarvorajat nousevat, ja oppilaat joutuvat stressaamaan jo yläkoulussa, pääsevätkö he esimerkiksi lähilukioonsa. Lukioiden eriytyminen vaikuttaa auttamatta myös koulujen resursseihin, eikä pitkässä juoksussa kaikilla lukioilla ole enää samanlaisia

resursseja esimerkiksi opetusjärjestelyihin tai henkilökuntaan liittyen. Lukion perustehtävä on ollut sen alusta asti tarjota yleissivistävää koulutusta, ja onkin tärkeää tutkia, onko perustehtävän toteuttaminen mahdollista kaikkien muutosten ja uudistusten keskellä. Vaikka omasta lukiokoulutuksestani ei ole montaa vuotta, olen kiinnostunut siitä, miten paljon lukiokoulutus ja arki lukioissa ovat muuttuneet näinkin lyhyessä ajassa tapahtuneiden uudistusten myötä.

2 Koulutuksen eriytyminen ja kouluvalintapolitiikka

Suomalainen koulujärjestelmä, erityisesti koko ikäluokalle yhteinen ja maksuton peruskoulu on kansainvälisessä mittakaavassa harvinainen. Vaikka koulutusta on tarjottu monien vuosikymmenien ajan, on siitä usein ollut tasa-arvo kaukana. Koulunkäynti ei pitkään ollut pakollista, ja usein siihen oli varaa vain hyväosaisemmillä perheillä. Lapsia on eroteltu koulussa taitotason ja kiinnostuksen mukaan, ja peruskoulua uudistamalla koulutuksesta on pyritty luomaan oikeasti kaikille yhteistä. Koulutuksen eriytyminen eli segregatio on Suomessa kuitenkin edelleen vahvaa. Perinteisesti koulutuksellisesti syrjään jäävinä alueina, eli koulutuksen periferiana on nähty erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen maantieteellisesti syrjäiset seudut. Näiden seutujen matalahko koulutustaso, koulutus- ja työmarkkinoiden rakenteellinen yksipuolisuus sekä monin paikoin vähenevä väestö on nähty heikentyneinä oppimisen edellytyksinä ja koulujen lakkauttamisina (Bernelius 2024). Vaikka nämä maantieteelliset etäisyydet on usein helpompi hahmottaa mahdollisuuksia rajaavina tekijöinä, ovat kaupunkien huono-osaiset naapurustot nousseet toiseksi koulutuksen periferiaksi kaupunki-segregaation myötä (Bernelius 2024).

Koulutuksen eriytyminen eli segregatio jaetaan usein alueelliseen segregatioon ja koulusegregatioon (Kosunen & Bernelius 2024). Käytettäessä alueellisen segregaation termiä, tarkoitetaan eri sosiaalisten ryhmien eriytymistä omiin naapurustoihin tai omille asuinalueille. Suomessa erityisesti isommissa kaupungeissa koulujen ja naapurustojen suhde on tiivis, ja pääosa oppilaista käy omaa lähikouluaan. Erityisesti ylempiin yhteiskuntaluokkiin kuuluvat valitsevat tyypillisesti asuinalueeseen hyväosaisen tai sosiaalisesti sekoittuneen asuinalueen, ja asuntomarkkinoiden polarisaatio on keskeinen tekijä väestön eriytymisessä (Kosunen & Bernelius 2024). Nämä asuinalueiden hintatasojen erot heijastuvat voimakkaasti koulujen oppilaspuolelle sosioekonomisiin ja etnisiin eroihin.

Koulusegregaation käsitteellä tarkoitetaan sitä, miten eri sosiaaliset ryhmät jakautuvat eri kouluihin esimerkiksi kotikielen tai sosioekonomisen aseman mukaan. Perheille mahdollistetut, ja perheiden tekemät valinnat vaikuttavat koulusegregatioon, ja usein valintojen vaikutuksesta se voikin muodostua alueellista segregatiota voimakkaammaksi. Vaikka koulut toimivat sijaintinsa perusteella varsin erilaisissa ympäristöissä, ei alueen ja koulun suhde ole siltikään suoraviivainen. Koulut valikoivat usein ainakin osan oppilaistaan esimerkiksi painotettuun opetukseen, ja lopputuloksena koulut saattavat olla eriytyneempiä

kuin asuinalueet. (Kosunen & Bernelius 2024.) Tällainen tilanne voi hyvin olla arkipäivää esimerkiksi sellaisessa koulussa, jossa lapset tulevat pääosin hyväosaisesta taustasta, ja kouluun tulee lisää keskiluokkaisia oppilaita painotetun opetuksen luokille.

Viime vuosikymmeninä kuvaan on siis astunut kouluvalintapolitiikka, jossa lähikoulua ei pidetäkään enää lapselle välttämättä parhaana vaihtoehtona, vaan vanhemmat ja lapset haluavat vaikuttaa koulupaikkaan yhä enemmän. Kouluvalinnat eivät siis ole Suomessa ratkaisemassa koulujen sosioekonomista eriytymistä, vaan ainakin nyky muodossa kouluvalinnat voivat kasvattaa niin koulujen välisiä kuin koulujen sisäisiä eroja (Kosunen & Bernelius 2024). Eriytyminen, joka lukioissa näkyy, alkaa siis usein jo varhaiskasvatuksesta tai viimeistään peruskoulusta.

2.1 Suomalainen koulujärjestelmä

Suomen koulujärjestelmällä on pitkä ja moninainen historia, joka nykyisessä muodossaan alkoi 1800-luvun lopusta, jolloin senaatti antoi kansakouluasetuksen (Ahonen 2003, 18). Suomen autonomian aikaan koulunkäynnistä ei kuitenkaan tullut vielä pakollista, vaan vasta vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki sai aikaan koko kansan koulun (Ahonen 2003, 68). Vaikka teoriassa oppivelvollisuuslailla saatiin kaikki lapset ja nuoret kouluun, ei se kuitenkaan tehnyt koulujärjestelmästä sinällään tasa-arvoista. Käytössä oli edelleen rinnakkaiskoulujärjestelmä, joka jakoi lapsia ja nuoria kansakouluun ja oppikouluun (Ahonen 2003, 107). 1930-luvun lopulla oppikouluun meni vain noin 12 prosenttia lapsista, ja muut jatkoivat kansakouluun, josta oli heikot mahdollisuudet hakeutua ammatilliseen koulutukseen. Järjestelmä erotti siis jo 11-vuotiaat lapset kahteen eri luokkaan, ja erityisesti kaupungeissa korkealuokkaiset perheet valitsivat usein lapsilleen yksityisen koulun, joka valmisti oppikoulun sisäänpääsyttökintoon. Valmistavat koulut säilyttivät siis edelleen asemansa, vaikka tarkoituksena oli luoda yhtenäinen koulu kaikille lapsille yhteiskuntaluokasta riippumatta. (Ahonen 2003, 101–102.)

Vuonna 1968 voimaan astui uusi peruskoululaki, jonka myötä Suomeen säädettiin yhteinen yhdeksänvuotinen peruskoulu (Ahonen 2003, 109). Kyseinen laki oli rinnakkaiskoulujärjestelmän loppu, ja tästä lähtien erottelua tapahtui vasta peruskoulun jälkeen, jolloin nuoret siirtyivät lukioon, ammattikouluun tai työelämään. Pääperuste rinnakkaiskouluista pois siirtymiselle oli koulutuksellinen tasa-arvo, jolla pyrittiin mahdollisuuksien mahdollisimman tasaiseen jakautumiseen (Ahonen 2003, 130). Kalalahti ja Varjo (2012) ovat käsitelleet Suomen koulujärjestelmän historiaa, ja nostavat esiin

liberaalisen käsityksen tasa-arvosta. Yhtenäisen peruskoulun taustalla oli siis ajatus myös siitä, että oppilaiden kykyjen paras toteutuminen vaatii maantieteellisten, taloudellisten ja sosiaalisten esteiden raivaamista pois opintieltä (Kalalahti & Varjo 2012, 43). Kyseistä liberaalista tasa-arvokäsitystä yhtenäiskoulun osalta kuitenkin vastustettiin myös yhteiskunnassa laajasti, ja peruskoulun ”tasapäistävä” vaikutus nähtiin uhkana esimerkiksi lahjakkaiksi arvioituille oppilaille (Kalalahti & Varjo 2012, 44).

1990-luvulla peruskoulu koki taas muutoksen. Suomessa luovuttiin koulupiirijaosta, joka tarkoitti kaupungeissa vapaampaa valintaa, ja maaseudulla satojen kyläkoulujen lakkauttamista (Ahonen 2003, 158). Myös valtion ylläpitämä kuntien tiukka talousohjaus lakkasi, ja kunnat saivat tästä lähtien käyttää varansa kuten halusivat. Tämän uudistuksen myötä kuntia ei nähty enää vain koulutuksen järjestäjinä, vaan myös koulutuspoliittisina toimijoina, jotka rakentavat ja muokkaavat paikallista poliittista tilaa (Kosunen 2012, 6). Myös opetussuunnitelmiin tehtiin laajoja muutoksia 1990-luvulla. Perusopetuksessa siirryttiin valtakunnallisesta opetussuunnitelmasta paikalliseen ja koulukohtaiseen opetussuunnitelmaan, jotka perustuivat kansallisiin opetussuunnitelman perusteisiin (Jakku-Sihvonen 2009, 28). Koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta tämä tarkoitti tasa-arvon uutta tulkintaa, sillä keskiössä ei uudistuksen myötä ollut enää oppimistulosten yhtäläisyys tasa-arvon mahdollistajana, vaan kilpailun arvostus ja vaatimus siitä, että lahjakkailla oppilailla olisi mahdollisuus edetä koulutuspolullaan esteettömästi (Ahonen 2003, 187).

Suomalaisen lukiokoulutuksen historia alkaa jo ajasta ennen Suomen itsenäistymistä. Vuonna 1843 säädettiin oppikoulujärjestys, jonka myötä siirryttiin klassisista kielistä uusiin kieliin, ja uusiksi oppikoulumuodoiksi muotoutuivat ala- ja yläalkeiskoulut sekä lukio (Vuorio-Lehti 2006, 50). Seuraavan kerran vuonna 1872 säädettiin taas uusi, suhteellisen radikaali oppikoulujärjestys, jolloin päädyttiin seitsenluokkaiseen lyseoon. Lyseon tehtävänä oli valmistaa yliopisto-opintoihin, mutta sinne otettiin vain alkeistiedot omaavia poikia, ja tytöille oli tarjolla erikseen tyttökouluja (Vuorio-Lehti 2006, 53). Kyseisessä oppikoulujärjestyksessä tyttöjen koulutuksen asema kuitenkin vahvistui, kun tyttökoulut saivat virallisen aseman oppikoulujärjestyksessä, mutta naisten kouluttautumismahdollisuudet olivat silti vielä kaukana miesten mahdollisuuksista. Ennen naisten pääsyä lukioon, avautui heille mahdollisuus opiskella ammattiin; lastentarhanopettajaksi, kansakoulunopettajaksi tai sairaanhoitajaksi. Naisten katsottiin soveltuvan parhaiten äitiyttä lähellä oleviin ammatteihin. (Tähtinen, Hilpelä & Ikonen 2018, 19.) Naisille ovet lukiokoulutukseen avautuivat vasta

aivan 1800-luvun lopussa, ja vielä pitkään sen jälkeenkin naiset olivat epätasa-arvoisessa asemassa lukiokoulutuksessa (Tähtinen, Hilpelä & Ikonen 2018).

Erityisesti vuodesta 1921 suomalainen lukiokoulutus on rakentunut pitkälti ylioppilastutkinnon ympärille. Vuonna 1921 astui voimaan uusi asetus ylioppilastutkinnosta, ja se kumosi yli 45 vuotta voimassa olleen edellisen ylioppilastutkinnon ohjesäännön (Vuorio-Lehti 2006, 57). Uuden asetuksen myötä ylioppilastutkinnosta tuli lukion päättötutkinto, eikä se toiminut enää yliopisto-opintojen alkukuulusteluna. 1940- ja 1950-luvuilla herättiin ajatukseen, että kouluista oli tullut pelkkiä ”ylioppilasleipomoita”, ja monen opiskelijan nähtiin opiskelevan vain ylioppilastutkinnon toivossa. 1950-luvulla käytiinkin paljon keskustelua siitä, pitäisikö lukioiden opiskelija-ainesta valikoida, jotta opetuksen taso säilyisi. (Vuorio-Lehti 2006, 90).

Samalla kun vuonna 1968 Suomeen säädettiin yhtenäinen yhdeksänvuotinen peruskoulu, pohdittiin myös toisen asteen koulutuksen uudistamista (Ahonen 2003; Vuorio-Lehti 2006). Kyseinen peruskoulu-uudistus herätti myös paljon keskustelua siitä, tulisiko lukioiden taso romahtamaan (Vuorio-Lehti 2006, 144). Kun peruskoulu oli saatu uudistettua, siirryttiin 1980-luvulla uudistamaan keskiasteen koulutusta. Lukiota kehitettiin kolmivuotisena ja yleissivistävänä oppilaitoksena, joka tarjosi korkeakoulukelpoisuuden (Vuorio-Lehti 2006, 202).

2.2 Nykypäivän koulumarkkinat

Koulumarkkinoiden käsitteellä tarkoitetaan perheiden kouluvalintojen sekä koulujen oppilasvalintojen toteutumista jollakin tietyllä alueella (Varjo, Kalalahti & Seppänen 2015, 59). Koulumarkkinat ja kouluvalinta koostuvat siitä, miten oppilaiden koulupaikka määrittyy, millaisia valintoja vanhemmat tekevät, ja miten koulut valitsevat oppilaita (Kosunen 2016, 9). Suomessa koulumarkkinat ovat pääosin paikallisia ja niiden toteutuminen on urbaani ilmiö. Erityisen oleellista koulumarkkinoissa on, että ne toteutuvat vain sellaisissa kaupungeissa ja kunnissa, joissa rakenteet kyseisten markkinoiden syntymiselle ovat tarpeeksi suuret (Kalalahti, Silvennoinen & Varjo 2015, 378). Pienemmissä kunnissa ja maaseudulla kouluvaihtoehtoja on vain vähän, eikä samanlaista kilpailu- ja markkina-asemaa pääse syntymään.

Viime vuosina koulumarkkinat ovat kehittyneet yhä enemmän juuri oikeasti markkinoiden kaltaiseksi tilaksi (Kosunen 2016, 10). Vaikka Suomessa koulumarkkinoilla raha ei liiku missään muodossa, voidaan asetelmaa juuri isommissa kaupungeissa pitää markkinoiden kaltaisena. Kouluja on tarjolla paljon, ja tapoja lapsen koulupaikan valitsemiseen on monia. Bowen, Ballin ja Gewirtzin (1994) mukaan koulumarkkinoilla vanhemmat pyritään saamaan tekemään aktiivisia valintoja. Tämä vanhempien rooli valitsijana ei vain anna heille mahdollisuutta valinnan tekemiseen, vaan myös luo heille vastuuta. Vanhemmilla on vastuu valita hyvä koulupaikka lapselleen, mutta myös vastuu tehdä eettisesti oikea valinta kunnan kansalaisena. Aiemmasta tutkimuksesta käy kuitenkin ilmi, että näitä valintoja tekevät pääosin ylemmän sosioekonomisen taustan perheet (Kosunen 2016). Vaikka markkinat tapahtuvat isoissa kaupungeissa, eivät kaikki kaupunkilaiset kuitenkaan osallistu aktiivisesti valintojen tekemiseen. Valintoja tekevät ne, joilla on resurssia hankkia tietoa ja ymmärtää sitä. Kosunen (2016) tuo ilmi väitöskirjassaan myös sen, että vaikka esimerkiksi sillä, missä kunnassa lapsi käy peruskoulunsa, ei pitäisi olla suurta vaikutusta esimerkiksi yliopisto-opiskelun tuloksiin, on erityisesti isojen kaupunkien vanhemmilla tarve päästä tekemään kouluvalintoja heidän mielestään parhaisiin kouluihin. Koulumarkkinat siis jollain tapaa ruokkivat omaa kehäänsä, ja niiden kehittymistä on vaikea estää.

Peruskoulun osalta koulumarkkinoihin vaikuttaa laajasti lähikouluperiaate, joka on pitkään ollut suomalaisen peruskoulun yksi oleellinen osa. Lähikouluperiaatteella pyritään takamaan se, että vaikka peruskoulu on valtiovallan alla toimiva elin, ovat kunnat kuitenkin vastuussa sen toteuttamisesta. Lähikouluperiaatteen mukaisesti kuntien tulee siis järjestää opetus niin, että oppilaiden matkat koulun ja asuinpaikan välillä liikenneyhteydet huomioon ottaen ovat mahdollisimman turvallisia ja lyhyitä (Perusopetuslaki 1998). Koulumatkan turvallisuus on kuitenkin ainoa asia, josta laissa määrätään lähikouluperiaatteen suhteen. Kuntiin on tämän myötä päässyt syntyämään eriytynyttä kouluvalintapolitiikkaa ja oppilasvalikointia, ja tämä on muuttanut ideaalia kaikille yhteisestä ja yhtenäisestä peruskoulusta (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2018, 94).

Kalalahden ja Varjon (2011) mukaan kunnat ovat rakentaneet erilaisia institutionaalisia kouluvalintatiloja, ja koulumarkkinoilla ei toteudu tilanne, jossa kysyntä ja tarjonta kohtaisivat. Kunnissa voidaan toteuttaa niin kutsuttua avointa kouluvalintatilaa, jossa oppilaiden valinnat tapahtuvat tietyn alueen oppilaitosten välillä, tai suljettua kouluvalintatilaa, jossa opetuksen painotuksen valinnat tapahtuvat vasta oppilaitosten sisällä

(Kalalahti & Varjo 2011, 10–11). Aiemmasta tutkimuksesta käy ilmi, että esimerkiksi pääkaupunkiseudun kolmessa isossa kunnassa Helsingissä, Espoossa sekä Vantaalla lähikouluperiaatetta toteutetaan keskenään eri tavoin. Pääosin käytössä on maantieteellinen malli, jonka avulla koulutuksen järjestäjälle aukeaa mahdollisuus tehokkuuden ja taloudellisuuden nimissä täyttää alueen oppilaspaikat niin, että alueen sisällä koulujen oppilaspaikat voidaan täyttää optimaalisesti ja ikäluokkien koot voidaan ottaa joustavasti huomioon. (Varjo, Kalalahti & Seppänen 2015.) Esimerkiksi Espoossa ja Vantaalla lähikoulu määräytyy tietyn alueen kouluista, eikä lähikoulu ole välttämättä kotia maantieteellisesti lähimpänä oleva koulu. Espoossa perheet saavat kuitenkin toivoa lähikoulua omalta oppilaaksiottoalueeltaan, kun taas Vantaalla perheiden toiveita ei oteta huomioon. Helsingissä puolestaan koulupolku säilyy ehjänä koko peruskoulun ajan, eli tiettyihin yläkouluihin jatkavat aina oppilaat tietyistä alakouluista. (Kalalahti & Varjo 2011, 15.)

Kunnilla on käytännössä kaksi erilaista, hieman ristiriitaistakin tavoitetta oppilaaksiottoa toteuttaessaan. Toisaalta pyritään turvaamaan mahdollisuuksien tasa-arvo takaamalla kaikille oppilaille pääsy koulutukseen, mutta toisaalta turvataan yksilöllisten valintojen mahdollisuus tarjoamalla erilaisia vaihtoehtoja. (Kalalahti & Varjo 2011, 22.) Oppilasvalikointia erityisesti painotettuun opetukseen on pidetty pitkään neutraalina, sillä valikoinnissa on nähty olevan kyse tasa-arvon toteutumisesta perusopetuksessa. Valitettavasti sama informaatio esimerkiksi valintaperusteista ei kuitenkaan saavuta kaikkia vanhempia samalla tavalla, ja erityisesti korkeakoulutetuilla vanhemmilla on usein paremmat taidot hankkia tietoa eri koulutusmahdollisuuksista ja ymmärtää koulujen monitasoisia viestejä. (Seppänen, Kosunen & Rinne 2018, 76.) Aiemmassa tutkimuksessa on todettu myös, kuinka oppilasvalikointi näyttää suosivan lapsia, joilla on ollut mahdollisuus harrastaa lapsuutensa aikana, sekä sellaisten perheiden lapsia, joissa vanhemmilla on korkea sosioekonominen status (Seppänen, Kosunen & Rinne 2018, 77). Painotetussa opetuksessa opiskelevia lapsia yhdistää usein myös erilaisten valintojen runsaus. Oppilaat ovat usein valinneet harvinaisemman A-kielen, opiskelevat keskimääräistä useampaa kieltä tai ovat tehneet muita poikkeuksellisia valintoja koulupolkinsa aikana (Kalalahti & Varjo 2016, 48). Painotetun opetuksen vaikutukset eivät ulotu vain peruskouluun, vaan ne näkyvät myös oppilaiden hakeutuessa toisen asteen ja lopulta korkea-asteen koulutukseen (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2018, 96). Koulujärjestelmän sisäinen valikoituminen ohjaa siis nuoria erilaisille koulutus- ja elämänpoluille. Aiempi suomalainen koulutuspolitiikka, joka on tähännyen erojen tasaamiseen, on jäänyt uusien käytäntöjen alle, jotka korostavat valinnanvapautta sekä

yksilöllisyyttä (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2018). Vaikka painotettu opetus halutaan nähdä tasa-arvoisena mahdollisuutena, on kuitenkin aiemman tutkimuksen valossa selvää, että korkeamman sosioekonomisen aseman omaavilla perheillä on huomattavasti paremmat mahdollisuudet saada lapsi painotettuun opetukseen.

Koulutuksen ja koulumarkkinoiden eriytyminen on eräänlainen itseään ruokkiva kehä.

Teoriassa kaikilla lapsilla on samanlainen mahdollisuus hakeutua esimerkiksi painotettuun opetukseen tai muuhun kuin omaan lähikouluun, mutta lopulta muuhun ratkaisuun kuin lähikouluun päätyvät helpoiten ne perheet, joissa vanhemmilla on korkeampi sosioekonomisempi asema sekä vakaa taloudellinen tilanne (Kosunen, Bernelius & Hautala 2023, 200). Näin ollen tapahtuu helposti koulujen profiloitumista oppilasaineen perusteella ja kouluille syntyy tietynlainen maine. Tällöin myös jatkossa kyseisiin kouluihin hakeutuvat ne, joille koulun mainekysymykset ovat tärkeitä, ja lapselle halutaan ”astetta parempaa” opetusta. Naapurustojen maine heijastuu siis herkästi myös koulun maineeseen ja asukkaiden käsityksiin siitä, millaista väkeä eri alueilla ja kouluissa on. Naapuruston ja koulun maineen yhteys on usein sitkeä, eikä ”huonosta” maineesta ole välttämättä kovinkaan helppoa päästä eroon, vaikka se ei vastaisikaan koulun arkitodellisuutta. (Kosunen & Bernelius 2024.)

Alemman sosioekonomisen luokan perheistä tulevat lapset päätyvät omien asuinalueidensa ja lähiöidensä kouluihin, ja näin ollen näihin kouluihin syntyy myös helposti tietynlainen maine. Kosunen, Berneliuksen & Hautalan (2023) tutkimuksesta käy ilmi, että eräänlaisilla ”magneetikouluilla” pyritään kohentamaan tilastollisesti huono-osaisten alueiden lähikoulujen mainetta. Magneetikoulujen opetustarjontaa pyritään laajentamaan ja monipuolistamaan, jotta alueen keskiluokka jäisi asuinalueen lähikouluun, eikä pyrkisi valikoitumaan hyväosaisten alueiden kouluihin (Saporito 2003). Kansainvälisesti magneetteina ovat usein olleet juuri kokonaiset koulut, mutta suomalaiskaupungissa magneettina toimii usein vain yksittäinen luokka, ja näin ollen saman koulun luokat voivat olla keskenään hyvinkin eriytyneitä (Kosunen, Bernelius & Hautala 2023, 203). Magneetikoulujen periaatteella ei siis ainakaan täysin pystytä poistamaan kouluvalinnoista syntyvää koulujen eriytymistä.

3 Lukiokoulutus ja sen uudistukset

Lukiokoulutuksen tehtävänä on tarjota perusopetuksen jälkeistä yleissivistävää koulutusta, joka koostuu erilaisista tiedoista, taidoista, arvoista sekä asenteista ja tahdosta (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019). Koulutus rakentuu peruskoulun oppimäärälle, ja avaa jatko-opintomahdollisuudet yliopistoon, ammattikorkeakouluun sekä lukion oppimäärään perustuvaan ammatilliseen koulutukseen (Opetushallitus 2024). Lukio-opintojen laajuus on 150 opintopistettä, ja ne on tarkoitettu suoritettavaksi kolmessa vuodessa. Lukiokoulutus on kehittynyt vuosien saatossa, ja sitä on uudistettu lakien ja opetussuunnitelman perusteiden muutosten avulla jo monta kertaa. Viime vuosina uudistuksia on ollut monia, ja ne ovat vaikuttaneet lukiokoulutukseen huomattavan paljon.

3.1 Oppivelvollisuuden laajentaminen

Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa linjattiin oppivelvollisuuden laajentamisesta. Laajentamisen tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja sekä lisätä koulutuksen yhdenvertaisuutta (OKM 2020). Tämän lisäksi uudistuksen tavoitteissa voidaan nähdä kaksi erilaista pääargumenttia. Uudistus on tasa-arvoteko, joka ehkäisee koulutuksellista epätasa-arvoa ja tarjoaa kaikille nuorille samanlaisen mahdollisuuden kouluttautua. Tämän lisäksi uudistus on myös tulevaisuuteen suuntaava työllisyystoimi, joka tukee tavoitetta työllisyysasteen nostamisesta (Ahva, Helminen & Wass 2023, 211). Uusi oppivelvollisuuslaki astui voimaan vuonna 2021 ja se vaikutti ensimmäisen kerran vuonna 2005 syntyneisiin. Uuden lain mukaan oppivelvollisuus päättyy, kun nuori täyttää 18 vuotta tai kun hän tätä ennen suorittaa toisen asteen tutkinnon eli ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2022). Kyseinen lakimuutos voidaan nähdä kolmantena isona oppivelvollisuuslain muutoksena vuosina 1921 ja 1968 säädettyjen oppivelvollisuuslakien jälkeen.

Aiempaa tutkimusta oppivelvollisuuden laajentamisesta on vielä löydettävissä vähän, mutta Ahva, Helminen & Wass (2023) ovat tutkimuksessaan ”Koulutusloikan kannattajat – suhtautuminen oppivelvollisuus uudistukseen yhteiskunnallisen aseman mukaan” tutkineet sitä, miten esimerkiksi koulutus ja taloudellinen asema vaikuttavat uudistukseen suhtautumiseen. Tutkimuksesta käy ilmi, että koulutus ei juurikaan näytä vaikuttavan uudistukseen kannatukseen. Sen sijaan ne tutkimukseen osallistuneet, jotka näkivät yhteiskunnallisen asemansa matalana, suhtautuivat myönteisemmin uudistukseen ja erityisesti

oppimateriaalien maksuttomuuteen kuin korkeammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat. Tutkimuksessa oppivelvollisuuden pidentämiseen suhtautuivat kaikista kriittisimmin kuntapäätäjät, joka voidaan selittää sillä, että kunnilla on eniten vastuuta uudistuksen toimeenpanosta, sekä maksuttomien oppimateriaalien hankkimisesta sekä kaikista uudistukseen liittyvistä kustannuksista.

Tärkeä osa uudistusta ja oppivelvollisuuden laajentamista on opintojen maksuttomuus. Ensimmäisen lukion oppimäärän tai ammattikoulututkinnon suorittaminen on jatkossakin maksutonta sen kalenterivuoden loppuun, jolloin opiskelija täyttää 20 vuotta. Tämän lisäksi jatkossa maksutonta ovat opetuksen edellyttämät oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet (Oppivelvollisuuslaki 2020). Tämä tarkoittaa esimerkiksi lukioissa sitä, että opintoihin tarvittavat tietokoneet ja laskinlisenssit ovat opiskelijoille ilmaisia. Myös ylioppilaskirjoitusten viisi ensimmäistä koetta ovat uudistuksen myötä ilmaisia, samoin kuin yli seitsemän kilometrin koulumatka ilman omavastuuosuutta. Erityisen koulutustehtävän saaneissa lukioissa tarvittavat mahdolliset soittimet tai urheiluvälineet tulee opiskelijan edelleen hankkia ja kustantaa itse. (Opetushallitus 2024.)

Uudistuksen myötä myös oppilaiden ohjaus vahvistui. Perusopetuksessa oppilaille on tarjottava tehostettua opinto-ohjausta, keskittyen jatko-opintovalmiuksiin. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2020.) Laaksonen, Niemi ja Jahnukainen (2021) ovat tutkineet maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kokemuksia peruskoulun opinto-ohjauksesta. Tutkimuksen perusteella oppilaiden saama ohjaus ei ole aina ollut jatko-opintovalmiuksiin keskittyvää, vaan oppilaiden maahanmuuttajatausta on monesti nähty esteenä lukiokoulutukseen hakeutumiselle, vaikka oppilaan arvosanat ja akateemiset taidot olisivat olleet riittäviä lukioon pääsemiseksi (Laaksonen, Niemi & Jahnukainen 2021, 152). Oppilaille on usein tarjottu oikeastaan ainoana vaihtoehtona ammattikoulua ja erityisesti sosiaalialan koulutuksia, sillä ne on nähty heille turvallisina ja sopivina koulutuksina. Tutkimuksen mukaan oppilaanohjauksessa pitäisi aina ottaa huomioon oppilaan omat koulutukselliset haaveet ja tavoitteet, ja erityisesti maahanmuuttajataustaisille oppilaille tulisi antaa riippumatonta tietoa koulutusmahdollisuuksista, sillä heidän kielitaitonsa ja ymmärrys suomalaisesta koulutusjärjestelmästä voi olla niukempaa. (Laaksonen, Niemi & Jahnukainen 2021)

Myös lukiossa opiskelijoiden ohjaukseen pyritään kiinnittämään entistä enemmän huomiota, ja tavoitteena on tarjota oikea-aikaista ja opiskelijoiden tarpeisiin vastaavaa opinto-ohjausta. Opinto-ohjausta kehittämällä tarkoitus on huomioida entistä paremmin esimerkiksi ne nuoret, joilla esiintyy oppimisen haasteita tai psyykkistä oireilua. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020.) Ohjaustoiminnan tulisi tukea opiskelijan kasvua, kehitystä ja hyvinvointia, ja sen avulla tulisi edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 27). Ohjausta voidaan järjestää eri muodoissa, esimerkiksi henkilökohtaisena ohjauksena, pienryhmäohjauksena tai jaksomuotoisena ohjauksena. Opinto-ohjaaja vastaa oppilaitoksen ohjauksen suunnittelusta, mutta ohjaukseen osallistuvat myös esimerkiksi ryhmänohjaajat ja aineenopettajat. Ohjausta tulisi myös eriyttää, ja oppilaan henkilökohtaiset kiinnostuksenkohteet, tarpeet, lähtökohdat ja harrastukset tulisi ottaa ohjauksessa huomioon. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019.)

Uusi oppivelvollisuuslaki lisää myös asuinkunnan sekä oppilaitoksen ohjaus- ja valvontavastuuta. Asuinkunnan vastuulla on uuden lain myötä esimerkiksi nuoren kokonaistilanteen ja tuen tarpeen selvittäminen sekä soveltuvaan koulutukseen ohjaaminen. Kyseisiä tehtäviä asuinkunta joutuu suorittamaan silloin, jos oppilas keskeyttää opinnot oppivelvollisuuden aikana eikä aloita uusia opintoja. Oppilaitosten on myös ilmoitettava opiskelijoiden asuinkunnille, jos peruskoulun tai nivelvaiheen päättänyt oppivelvollinen ei ole aloittanut oppivelvollisuuskoulutuksessa oppivelvollisuuden tarkistuspäivään mennessä, tai oppivelvollinen keskeyttää opinnot, eikä aloita uusia opintoja. Oppilaitoksella on ilmoitusvelvollisuus myös silloin, koulutuksen järjestäjä päättää oppivelvollisuuden suorittamisen keskeyttämisestä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2021.)

3.2 Lukiouudistus

Uusi lukiolaki astui voimaan 1.8.2019, mutta varsinaiset uudistukset lukioden arjessa näkyivät lukion opetussuunnitelman perusteiden uudistuksessa. Kyseisten uudistusten mukainen lukiokoulutus käynnistyi syksyllä 2021. (Opetushallitus 2023.) Lukiouudistuksen tavoitteena on sujuvoittaa siirtymistä toisen asteen opinnoista korkea-asteelle ja nostaa suomalaisten koulutustasoa vuoteen 2030 mennessä. Uudistus pyrkii myös kehittämään lukio-opetusta niin, että se vastaisi yhä paremmin opiskelijoiden yksilöllisiin tarpeisiin. Näiden lisäksi tarkoituksena on myös pyrkiä kasvattamaan lukiokoulutuksen vetovoimaa yleissivistävänä koulutuksena ja jatko-opintoihin valmistavana väylänä. (Opetushallitus 2019.) Olennaisimmat muutokset uudessa opetussuunnitelmassa ovat uusi laaja-alainen

osaamisen kokonaisuus sekä opiskelijoiden oikeus laajempaan ja pitkäkestoisempaan opinto-ohjaukseen sekä erityiseen tukeen. Uudistuksen myötä lukioissa painotetaan myös yhä enemmän esimerkiksi kansainvälisyyttä, työelämävalmiuksia sekä yhteistyötä korkeakoulujen kanssa (Opetushallitus 2019).

Uudistuksesta huolimatta lukio-opintojen laajuus ja kesto säilyivät ennallaan. Myös tuntijako, eli oppiaineiden määrä suhteessa opintojen kokonaismäärään pysyi samana, vaikka opinnot muuttuivatkin kursseista moduuleiksi. Yksi edellisen opetussuunnitelman kurssi vastaa uudessa opetussuunnitelmassa kahta opintopistettä, eli näin ollen uusi lukiokoulutus muodostuu 150 opintopisteestä. Oppilaitokset voivat halutessaan myös yhdistellä moduuleista isompia kokonaisuuksia joko yhden oppiaineen sisällä tai yhdistellen eri oppiaineiden moduuleita. (Opetushallitus 2019.) Lukio-opinnot koostuvat pakollisista ja valtakunnallisista valinnaisista kursseista, joita koulutuksen järjestäjän on tarjottava. Näiden lisäksi opintoihin voi sisältyä myös esimerkiksi koulutuksen järjestäjän tarjoamia valinnaisia kursseja tai lukiodiplomeita. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019, 18.)

Jo pitkään ammatillinen koulutus on kantanut päävastuun tukea tarvitsevien opiskelijoiden toisen asteen opinnoista (Jahnukainen & Helander 2024, 385). Uuden lukiolain myötä opiskelijalla on ensimmäistä kertaa oikeus saada erityisopetusta ja muuta tukea oppimiseen myös lukiossa. Tuen takaamisen tarkoituksena on se, että kaikkia opiskelijoita kohdeltaisiin lukiossa yhdenvertaisesti. Ennen uudistusta lukioiden erityisopettajien työ on keskittynyt pääosin Ylioppilastutkintolautakunnalle tehtäviin lausuntoihin, ja muu tuki on ollut varsin pienimuotoista (Jahnukainen & Helander 2024, 385–386). Lukion erityisopetus hakeekin vielä vahvasti muotoaan, eikä esimerkiksi yhtenäisiä kansallisia linjoja ole vielä saatu luotua (Jahnukainen & Helander 2024, 386). Oppimisen tuen lisäksi opiskelijalla on myös oikeus saada entistä enemmän henkilökohtausta opinto- ja uraohjausta. (Opetushallitus 2019.) Kyseinen opinto-ohjauksen lisääminen liittyy myös oppivelvollisuuden laajentamiseen, jota käsittelin laajemmin luvussa 3.1.

Uudessa opetussuunnitelmassa korostetaan myös korkeakouluyhteistyötä, kansainvälisyyttä sekä työelämävalmiuksia. Lukion opetus ja muu toiminta tulisi siis järjestää siten, että opiskelijalla olisi laajat ja monipuoliset mahdollisuudet saada tietoa opiskelusta korkeakoulussa. Myös opiskelijan työelämävalmiuksia tulisi syventää eri oppiaineissa osana opintojaksoja ja kansainvälistä osaamista tulisi kartuttaa ohjaamalla opiskelijoita aktiiviseen

sekä suunnitelmalliseen kansainväliseen toimintaan. Konkreettiset toimet näiden teemojen toteutumiseksi tulee määrätä ja päättää paikallisissa opetussuunnitelmissa. (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019.)

3.3 Korkeakoulujen valintauudistus

Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus astui voimaan joidenkin ammattikorkeakoulujen osalta vuonna 2018 ja loppujen ammattikorkeakoulujen sekä kaikkien yliopistojen osalta vuonna 2020. Valintauudistuksen myötä suurimmalla osalla aloista vähintään puolet aloituspaikoista määräytyy todistusten perusteella ja loput valintakokeella tai esimerkiksi avoimen väylän kautta (Suomen Lukiolaisten Liitto 2023). Opiskelijavalintauudistuksella halutaan vähentää koulutusohjelmakohtaisia pääsykokeita ja luopua yhteispistemallista, jossa koulutukseen oli mahdollista päästä todistuksesta ja valintakokeesta saatavilla yhteispisteillä. Opiskelijoiden näkökulmasta uudistuksen tavoitteena on keventää hakuprosessia ja vähentää esimerkiksi ennalta opeteltavan materiaalin määrää ja pitkää valmistautumista kokeeseen.

Korkeakoulujen valintauudistusta on kritisoitu esimerkiksi mediassa paljon siitä, että se lisää yhä enemmän nuorten paineita ylioppilaskirjoituksissa. Moni lukio-opiskelija kokee, että valintauudistus on lisännyt paineita esimerkiksi pitkän matematiikan ja luonnontieteellisten aineiden valintaan (Yle 2023). Erityisesti matematiikan osuus todistusvalintaa käytettäessä on herättänyt keskustelua. Matematiikan merkitys voidaan pisteytystaulukoissa nähdä kahdella tavalla: koulutusalat ovat tarpeidensa pohjalta valinneet ne aineet, joista pisteitä todistusvalinnassa saa, ja tämän lisäksi matematiikan painoarvo todistusvalinnan pisteytyksissä on suuri. Matematiikan painoarvo todistusvalinnassa on selkeästi lisännyt pitkän matematiikan kirjoittajien määrää, ja vähentänyt ei ollenkaan matematiikkaa kirjoittavien määrää. (Pursiainen, Kaleva, Kunnari & Muukkonen 2021, 635.)

VATT:n ja Laboren (2022) tekemän tutkimushankkeen mukaan opiskelupaikkojen jakaminen todistusvalinnalla on tehostanut opiskelijavalintaa. Kyseisen tutkimuksen mukaan uudistus nosti saman kevään ylioppilaiden määrää opiskelemaan hyväksytyistä ja paikan vastaanottaneista hakijoista. Tutkimuksessa korostettiin kuitenkin, että jatkotutkimusta tarvitaan erityisesti siitä, miten opiskelijavalintauudistus näkyy opiskelijoiden opintostressissä esimerkiksi lukioaikana. Vertaileva tutkimus todistusvalinnalla ja muilla valintatavoilla sisään päässeistä opiskelijoista tuo ilmi, että opintomenestykseltään todistusvalinnalla sisään päässeet opiskelijat eivät eronneet muista opiskelijoista, mutta kokivat hakumotiivinsa

epäselvemmiksi ja opintonsa vähemmän kiinnostaviksi (Klemola, Asikainen, Hyytinen & Tuononen 2024, 73). Tämä tulos nojaisi siihen, että sisäinen kiinnostus opiskeltavaa alaa kohtaan ei olisi todistusvalinnalla valituilla yhtä vahva kuin muilla tavoin valituksi tulleilla, ja ajautuminen yliopisto-opintoihin ilman tarkempaa syytä todennäköisempää (Klemola ym. 2024). Kyseinen tulos viittaa juuri todistusvalinnasta esitettyyn huoleen siitä, että opiskelemaan lähdetään sen suuremmin miettimättä, mikä ala itselle voisi olla mielekäs ja innostava.

Korkeakouluvalintaan liittyy myös vuonna 2016 laajasti käyttöön otettu ensikertalaiskiintiö. Yliopistolaki määrää, että osa opiskelupaikoista on varattava sellaisille henkilöille, jotka eivät ole suorittaneet Suomen koulutusjärjestelmän mukaista korkeakoulututkintoa, eivätkä ottaneet vastaan opiskelupaikkaa korkeakoulussa (Yliopistolaki 2015, 36 b§). Ensikertalaisuuskiintiö voidaan nähdä positiivisena erityiskohteluna, joka suosii sellaisia, jotka eivät vielä ole opiskelleet tai ottaneet opiskelupaikkaa vastaan suomalaisessa korkeakoulussa (Haltia, Isopahkala-Bouret & Peura 2022, 5). Useimmilla aloilla ensikertalaisuuskiintiö on tarkoittanut käytännössä sitä, että esimerkiksi 60 % aloituspaikoista täytetään todistusvalinnalla ja 40 % pääsykokeella. Todistusvalinnassa jokaiselle alalle on määritelty tietyt oppiaineet, joiden ylioppilaskokeen arvosanasta saa alan todistusvalinnassa tietyn määrän pisteitä. Eri oppiainesta saa eri määrän pisteitä eri alojen valinnoissa, ja myös huomioonotettavien oppiaineiden määrä vaihtelee, sen ollessa kuitenkin korkeintaan kuusi ainetta (Yliopistovalinnat.fi 2024). Vaikka ensikertalaiset saavatkin positiivista erityiskohtelua, on yliopistojen silti turvattava asianmukainen mahdollisuus koulutukseen pääsemiselle myös ei-ensikertalaisille hakijoille. Ensikertalaiskiintiötä ei tarvitse myöskään käyttää valittaessa opiskelijoita vieraskieliseen koulutukseen, tai sellaiseen koulutukseen, johon valitaan niin pieni määrä opiskelijoita, että ensikertalaiskiintiön käyttäminen asettaisi eri hakijaryhmien opiskelijat kohtuuttoman eriarvoiseen asemaan. (Yliopistolaki 2015, 36 b§.)

Korkeakoulujen valintauudistuksella on pyritty myös vähentämään valmennuskurssien merkitystä opiskelijavalinnassa. Niemelän ym. (2023) tutkimus kuitenkin osoittaa, että koulutuksellinen tasa-arvo ei tältä osin ole vahvistunut valintauudistuksen toteuduttua. Valmennuskurssien käyttö on lisääntynyt sellaisilla aloilla, joilla käyttöaste on ennen ollut pienempi, esimerkiksi kauppa- ja hallintotieteet sekä kasvatustieteet muodostavat sellaisen ryhmän, jossa kaksi viidestä hakijasta on hyödyntänyt alalle liittyvää valmennusta. Oikeustieteet ja lääketiede ovat pitäneet paikkansa sellaisina aloina, joille hakiessa

valmennuskursseja käytetään kaikista eniten. (Niemelä ym. 2023, 35.) Tutkimuksen mukaan valintauudistus ei vielä ole kasvattanut erilaisten abivalmennusten määrää merkittävästi, mutta nykyiset lukiolaiset aikovat käyttää abivalmennusta huomattavasti enemmän, kuin korkeakouluopintonsa tähän mennessä aloittaneet ovat käyttäneet. Niemelän ym. (2023) mukaan voidaan siis tulkita, että valmennuskurssitoiminta muuttuu vähitellen pääsykoevalmennuksesta abikursseihin. Valmennus on siis siirtymässä kolmannen ja toisen asteen nivelvaiheesta yhä vahvemmin toiselle asteelle. Perhetausta vaikuttaa moniin asioihin lasten ja nuorten koulupolulla, ja tutkimuksen mukaan sen vaikutus myös valmennuskursseille osallistumiseen on nähtävissä. Erilaisten valmennusten käyttö on lisääntynyt etenkin hyvän sosioekonomisen aseman perheissä, ja esimerkiksi korkeakoulutettujen vanhempien lapset ovat hyödyntäneet abivalmennuksia kolme kertaa useammin ja pääsykoevalmennusta kaksi kertaa useammin kuin sellaiset lapset, joiden vanhemmilla ei ole korkeakoulututkintoa (Niemelä ym. 2023, 38).

3.4 Lukioiden välinen kilpailu ja vertailu

Lukiolain (2020) 22§ mukaan ”Lain mukaiseen koulutukseen voidaan ottaa opiskelijaksi henkilö, joka on suorittanut perusopetuksen oppimäärän tai sitä vastaavan aikaisemman oppimäärän taikka sellaisen ulkomaalaisen koulutuksen, joka asianomaisessa maassa antaa kelpoisuuden lukiokoulutusta vastaaviin opintoihin.” Lukiokoulutukseen voi siis hakeutua kuka tahansa perusopetuksen oppimäärän suorittanut, mutta opetukseen ottamisen perusteissa jokaisella koulutuksen järjestäjällä on jossain määrin päätäntävaltaa. Opiskelijaksi ottamisessa on sovellettava yhdenvertaisia valintaperusteita, joita ovat hakijoiden aiempi opintomenestys sekä hakutoiveet. Koulutuksenjärjestäjä saa kuitenkin päättää mahdollisista valintakokeista tai muusta lisänäytöstä. (Lukiolaki 2018, 22§.) Opiskelijalla on siis täysi valinnanvapaus hakemisen suhteen, eikä käytössä ole koulupaikan osoittamista tai lähikouluperiaatetta. Tämä mahdollistaa sen, että esimerkiksi pienemmistä kunnista voi hakea ison kaupungin lukioon, tai esimerkiksi täysin tavallisessa perusopetuksessa ollut opiskelija voi hakea lukioon taidelinjalle. Näin ollen lukioiden kysyntä ja tarjonta eivät välttämättä kohtaa, jolloin sisäänpääsyn keskiarvorajoja muodostuu.

Lukioiden välillä on kilpailua, sillä kaikki opiskelijat eivät aina pääse haluamaansa oppilaitokseen. Sen lisäksi, että opiskelijat kilpailevat paikoista lukioissa, myös media vertailee lukioita huomattavan paljon. Esimerkiksi YLE uutisoi keväällä 2020 siitä, millä

keskiarvoilla eri lukioihin on päässyt sisään. Artikkelissa oli listattu kaikki Suomen lukiot, ja niiden sisäänpääsykeskiarvot kyseiseltä keväältä. Myös STT (2023) toteuttaa kansallisia lukiovertailuja, joissa verrataan tuoreimpia ylioppilaskoetuloksia kolme vuotta aiempiin sisääntulokeskiarvoihin. Vertailun tarkoituksena on näyttää, miten opiskelijoiden arvosanat ovat mahdollisesti muuttuneet lukion aikana, sillä pelkästään ylioppilaskirjoitusten tuloksia vertailemalla kärjessä olisi lähinnä lukioita, joihin pääsee vain jo valmiiksi hyvällä koulumenestyksellä (STT 2023). Niin ylioppilaskirjoitusten arvosanat, kuin lukioiden sisäänpääsykeskiarvot saavat mediassa paljon huomiota, ja vaikuttavat myös lukioiden profiloitumiseen tietynlaisiksi opiskelijoiden silmissä. Isona erona peruskouluun nähden on se, että lukioista on saatavilla avointa dataa vertailua varten ja erilaisia rankingeja, joita perusopetuksen oppilaitoksista ei tehdä. Erilaiset mielikuvat esimerkiksi koulujen maineista saavat lukioiden kohdalla tuekseen erilaisia arvosanoja, joista voi vetää johtopäätöksiä, pelkkien huhupuheiden lisäksi.

Lukioiden kohdalla koulumarkkinat ovat myös hieman erilaiset kuin peruskoulujen osalta. Lukioidenkin koulumarkkinat ovat pääosin paikallisia, ja tapahtuvat isommissa kunnissa, joissa valinnanvaraa on enemmän. Havaittavissa on kuitenkin laajempia ja jopa kansallisia koulumarkkinoita erityisesti erilaisten painotetun opetuksen lukioiden tai opetuslinjojen kohdalla. Taiteen, musiikin tai urheilun perässä saatetaan helposti lähteä kauemmaksikin, ja esimerkiksi pääkaupunkiseudun painotuslukioihin saapuu opiskelijoita ympäri Suomen. Lukioiden kohdalla ei välttämättä muutenkaan lähdetä yhtä helposti vain lähimpään kouluun, vaan oppilaitoksia vertaillaan keskenään ja mietitään sopivinta lukiota itselle. On tietysti selvää, että vaikka lukioiden koulumarkkinat ovat jossain määrin kansalliset, on kuitenkin vaihtoehtojen määrä eri puolilla maata aivan erilainen. Pääkaupunkiseudulta voi löytyä alle tunnin matkan päästä kotoa useampi lukio, kun taas pienimmillä paikkakunnilla ainut vaihtoehto lukioon pääsemiseksi voi olla vieraalle paikkakunnalle muuttaminen. Armila ja Käyhkö (2018) ovat tutkimuksessaan ”Koulutusyhteiskunnan reunamerkitöjä – Syrjäseuduilla asuvat nuoret ja toisen asteen koulutukseen hakeutuminen” tutkineet reuna-alueilla asuvien nuorten kokemuksia ja valintoja toisen asteen koulutukseen liittyen. Tutkimukseen osallistuneiden nuorten ajatuksissa oli isossa osassa läsnä lähtemisen ja jäämisen teema. Lähteminen tarkoitti usein konkreettisia irtiottoja tutusta ja turvallisesta, kun taas jääminen usein toiveiden ja arjen realismin välisiä kompromisseja (Armila & Käyhkö 2018). Varallisuuserot olivat ylipäätään teema, joka rajasi nuorten valinnanmahdollisuuksia, mutta syrjäseudulla se korostui erityisesti. Kuten asutetummillakin seuduilla, nuorten

sukupuolella sekä perheestä saadulla kulttuurisella ja sosiaalisella pääomalla oli merkitystä nuorten valintoihin, mutta perheen taloudellinen tilanne korostui erityisesti. Osa nuorista olisi halunnut lähteä pois omalta kotipaikkakunnalta lukiokoulutuksen perässä, mutta perheen taloudellisten resurssien puutteen takia se ei välttämättä ollut realistista. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista nuorista ei kuitenkaan osoittanut tyytymättömyyttä tilanteeseensa tai tunnistanee yhteiskunnallista toiseuttaan – syrjäseudulla on nimittäin kasvettu tarjonnan vähäisyyteen ja välimatkojen pituuteen. (Armila & Käyhkö 2018.)

Lukioiden eriytymistä ja niiden muodostamia koulumarkkinoita on Ruotsissa tutkittu huomattavasti enemmän kuin Suomessa. Vaikka Ruotsissa koulusysteemi on lähempänä markkinoita kuin monessa muussa maassa, puhutaan sielläkin lukioiden kohdalla näennäismarkkinoista (*quasi-market*), sillä valtio sääntelee lukioiden toimintaa ja niiltä vaaditaan hallinnollista läpinäkyvyyttä (Lindström, Holm & Lundström 2014, 3). Ruotsissa yksityisillä lukioilla on myös huomattavasti suurempi rooli kuin Suomessa. Suomen 378 lukiosta 316 on kuntien omistuksessa, kun taas Ruotsissa lähes puolet lukioista ovat yksityisiä (Kuntalehti 2024). 1990-luvulla tapahtuneen koulutuksen uudistuksen jälkeen ruotsalaiset nuoret ovat saaneet valita vapaasti mihin toisen asteen kouluun suuntaavat, kun ennen tätä asuinpaikka määrittäi koulupaikan (Fjellman, Yang Hansen & Beach 2019, 518). Lindström, Holm & Lundström (2014) ovat tutkimuksessaan ”Maximising opportunity and minimising risk? Young people’s upper secondary school choices in Swedish quasi-markets” kuitenkin todenneet, että monille nuorille koulun sijainti lähellä kotia oli edelleenkin 2010-luvulla syy valita kyseinen koulu. Sijaintia ei kuitenkaan nähty ainoana merkittävänä tekijänä, vaan iso syy jonkin tietyn koulun valitsemiselle oli sen tarjoamat linjat ja kurssit. Ruotsissa lukio ei ole samalla tavalla yleissivistävä koulutus kuin Suomessa, vaan opiskelu tapahtuu jollain tietyllä linjalla, joka painottaa tiettyjä oppiaineita. Ruotsissa oppilaat voivat valita 18 toisen asteen linjasta, joista 12 valmistaa ammatilliseen toimintaan ja 6 jatko-opintoihin, kun taas Suomessa on tarjolla vain joitain esimerkiksi urheilua tai musiikkia painottavia lukioita tavallisten lukioiden rinnalla. Vuonna 2011 Ruotsissa myös päätettiin, että ammatillisen toiminnan linjoilta ei saa pätevyyttä hakea jatko-opintoihin korkeakouluun, mutta syksystä 2023 lähtien se on taas ollut mahdollista (Rönnlund, Rosvall & Johansson 2018, 362; Skolverket 2024).

Aiempaa tutkimusta on siis tehty Ruotsissa esimerkiksi siitä, millä perusteilla nuoret valitsevat, minkälaisessa lukiossa haluavat opiskella. Isoimmat tekijät, jotka vaikuttavat nuorten kouluvalinnan tekemiseen ovat koulun sijainti, sekä koulussa tarjottavat eri linjat sekä

kurssit (Lindström, Holm & Lundström 2014). Myös koulun koolla oli joillekin opiskelijoille merkitystä, sillä isompi koulu saattoi usein tarkoittaa laajempaa kurssivalikoimaa. Tutkimuksen tuloksissa oli nähtävissä myös isojen kaupunkien ja keskustojen vetovoima, sillä moni opiskelija kutsui keskustan kouluja voittajiksi ja parhaiksi kouluiksi (Lindström, Holm & Lundström 2014, 9). Iso painoarvo koulua valitessa oli myös muiden opiskelijoiden mielipiteet, sekä erilaiset huhut eri kouluista. Vertaisten kokemuksilla oli paljon merkitystä, ja kouluun hakemista ei nähty niinkään yksilöllisenä prosessina vaan sosiaalisena ja kulttuurisena prosessina, jossa myös monella muulla asialla, kuin yksilön omalla mielipiteellä oli merkitystä (Lindström, Holm & Lund 2014).

Rönnlund, Rosvall ja Johansson (2017) ovat tutkineet sitä, millä perusteilla nuoret valitsevat akateemisen ja ammatillisen lukiolinjan välillä. Erityisesti maalla nuoret valitsevat selkeästi useammin ammatillisen linjan, vaikka koko Ruotsia tarkastellessa nuoret valitsevat keskimäärin useammin akateemisen linjan (Rönnlund, Rosvall & Johansson 2017, 361). Jos suuremmissa kaupungeissa nuoret saattavat vertailla useampaakin eri lukiota miettien, mikä tukisi heidän opiskeluaan kaikkein parhaiten, maaseudulla nuoret usein valitsevat toisen asteen koulutuksensa samassa linjassa sen kanssa, mitä he ovat aiemmin opiskelleet. Pienemmissä kunnissa nuoret ovat usein kasvaneet tietynlaisiin vaihtoehtoihin ja rajoituksiin sekä sukupuoli- sekä luokkarooleihin, jotka muokkaavat heidän kuvaa heistä itsestään ja heidän koulutus- sekä työllistymismahdollisuuksistaan (Rönnlund, Rosvall & Johansson 2017, 372). Tutkimuksesta käy ilmi samoja ajatuksia kuin Armilan & Käyhkön (2018) tutkimuksesta: moni syrjäisemmällä seudulla asuva nuori ei koe tarvetta lähteä suureen kaupunkiin opiskelemaan, vaan he tyytyvät useimmin niihin vaihtoehtoihin, joita heidän lähiseutunsa tarjoavat, eivätkä nuoret välttämättä tunnista omaa yhteiskunnallista toiseuttaan. Opiskelijoiden ura- ja koulutuspolut ovat siis maaseudulla useimmin sidottuja heidän asuinpaikkaansa ja kasvuympäristöönsä, kun taas kaupungissa ja isojen keskustojen lähialueilla opiskelijoiden liikkuvuus oli suurempaa (Rönnlund, Rosvall & Johansson 2017; Lindström, Holm & Lund 2014).

Lukioiden henkilökunnan mukaan koulutuksen korkea laatu on merkittävin tekijä opiskelijoiden houkuttelemisessa johonkin tiettyyn lukioon (Lindström, Holm & Lund 2014, 9). Henkilökunta koki myös, että lukioiden opetustyyllillä oli iso merkitys opiskelijoiden valintoihin. Perinteisten opetustyylien koettiin toteutuvan julkisissa lukioissa, ja modernien opetustyylien yksityisissä lukioissa. Yksi teema henkilökunnan ajatuksissa oli se, että

koulutusreformit ja muutokset olivat muuttaneet ”voimasuhdetta” opiskelijoiden ja vanhempien eduksi (Lindström, Holm & Lund 2014, 10). Lukioden liiallista mukautumista opiskelijoiden toiveisiin ei pidetty hyvänä asiana, vaikka toisaalta opiskelijoiden mielipiteiden huomioonottamista pidettiin myös tärkeänä ja lukion vetovoimaa lisäävänä tekijänä. Lukioden henkilökunta oli myös jossain määrin huolissaan koulujen markkinoinnista. Moni tutkimukseen osallistuneista oli sitä mieltä, että laajamittainen ja joskus hyvinkin häikäilemätön markkinointi ei ainakaan helpota 15-vuotiaiden valintaa (Lindström, Holm & Lund 2014, 17). Koulumarkkinoiden todellisen tilanteen nähtiin jollain tapaa vääristyvän, jos koulut markkinoivat itseään erilaisilla messuilla ja tapahtumissa esimerkiksi arvonnoilla ja muilla, eivätkä tarjoa matalalla kynnyksellä hyödyllistä infoa oppilaitoksesta. Tutkimuksesta kävi muutenkin ilmi, että lukion valinnasta Ruotsissa on tehty stressaavaa, ja oikeasti hyödyllinen informaatio koulutuksentarjoajista on puutteellista (Lindström, Holm & Lundström 2014, 4).

Lindströmin, Holmin & Lundströmin (2014) tutkimuksesta käy ilmi monia eri näkökulmia, joilla ruotsalaiset nuoret tekevät lukiovalintoja. Nuorien valintojen mahdollisuudet eri puolilla Ruotsia, eri kunnissa eivät kuitenkaan ole keskenään samanlaiset. Ruotsin lukiokoulutus koki koulutusreformin vuonna 1992. Tätä ennen opiskelijoiden oli täytynyt valita lukio omasta asuinkunnastaan, mutta uudistuksen seurauksena koulumarkkinat pääsivät muodostumaan. Fjellman, Yang Hansen ja Beach (2018) ovat tutkineet sitä, miten opiskelijoiden liikkuvuus kuntien välillä on muuttunut ja miten tämä on vaikuttanut ruotsalaisten koulumarkkinoiden tilaan lukioden osalta. Tutkimuksessa käsiteltiin koulumarkkinan tilannetta vuosien 1997 ja 2011 välillä, ja muutos oli selvä. Lukioden määrä kasvoi lähes kaksinkertaiseksi, mutta samalla ne keskittyivät yhä enemmän isoihin kaupunkeihin ja kuntiin (Fjellman, Yang Hansen & Beach 2018, 531). Muista kunnista riippumattomien kuntien määrä väheni 91 kunnasta 34 kuntaan, samalla kun muista riippuvien kuntien määrä kasvoi 182 kunnasta 242 kuntaan (Fjellman, Yang Hansen & Beach 2018, 524). Riippumattomat kunnat olivat pääasiassa isoja ja keskikokoisia kaupunkeja, joten on havaittavissa, että kuten Suomessakin, myös Ruotsissa lukioden koulumarkkinat toteutuvat pääosin isoissa kaupungeissa. Koska isoihin kaupunkeihin saapuu opiskelijoita myös lähiseutujen pienemmistä kunnista, oli myös yksityisten lukioden tarjonta huomattavasti suurempaa isoissa kaupungeissa. Vuonna 2011 isoissa kunnissa yksityisten lukioden määrä oli jopa 68 prosenttia alueen lukioista, kun taas pienemmissä kunnissa se oli vain 20 prosenttia. (Fjellman, Yang Hansen & Beach 2018, 531) Vaikka lukioden määrä ja tarjonta on Ruotsissa kasvanut, ei se ole kasvanut kuitenkaan

kaikille tasa-arvoisesti. Koulujen näennäismarkkinat ovat epäonnistuneet, sillä ne eivät tarjoa vapauden ja valinnan mahdollisuuksia monille opiskelijoille isojen kaupunkien ulkopuolella. Nykyinen tilanne ei myöskään auta koulumarkkinoiden tulevaisuuteen, sillä se tekee pienten kuntien koulutuksen tarjoamisen yhä haastavammaksi ja pakottaa opiskelijoita etsimään jatkossa yhä enemmän opiskelupaikkaa oman kotikunnan ulkopuolelta (Fjellman, Yang Hansen & Beach 2018, 535).

4 Tutkimusongelma

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä keskuskaupungin ja seutukuntien lukioiden välillä on havaittavissa viimeaikaisiin koulutuspoliittisiin uudistuksiin liittyen. Tutkimuksen kohteena on siis se, miten oppivelvollisuuden laajentaminen, lukiouudistus sekä korkeakoulujen valintauudistus näkyvät niin keskuskaupungin korkeamman sisäänpääsykeskiarvon lukioissa kuin seutukuntien matalamman sisäänpääsykeskiarvon lukioissa. Erityisesti tässä tutkimuksessa analysoidaan siitä, miten lukioiden rehtorit ja opinto-ohjaajat näkevät uudistusten vaikutukset lukioiden arjessa.

Lukioissa toteutettavia uudistuksia on tärkeää tutkia, sillä erityisesti viime vuosikymmeninä lukiokoulutukseen on tullut muutoksia ja uudistuksia nopealla tahdilla. Jotta lukiokoulutusta voidaan kehittää ja sen laatua voidaan pitää yllä, on tärkeää selvittää, miten uudistusten tuomat muutokset ovat näkyneet koulujen arjessa. Rehtorien näkökulmaa aiheeseen voidaan pitää erityisen kiinnostavana sen takia, että heillä on laaja kokonaisnäkemys koulun tilanteesta. Opinto-ohjaajilla taas puolestaan on paljon näkemystä siitä, millaisena koulun arki näyttäytyy opiskelijoille, ja miten erilaiset muutokset korkeakouluissa ja niihin hakemisessa vaikuttavat lukioiden arkeen. Eriytyminen ja segregatio lisääntyvät koko ajan suomalaisessa yhteiskunnassa, joten myös lukioihin liittyen on kiinnostavaa tutkia, miten alueelliset erot näkyvät koulutuksen kentällä.

Tutkimuskysymyksinä tässä tutkimuksessa ovat:

1. Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia lukioiden rehtorit ja opinto-ohjaajat näkevät viimeaikaisissa koulutuspoliittisissa uudistuksissa?
2. Millä tavoin uudistusten seuraukset näyttäytyivät eroavan keskuskaupungin ja seutukuntien lukioissa?

4.1 Aineiston kuvaus

Tämä tutkimus sijoittuu Turun seudun suomenkielisille lukiomarkkinoille niin Turun keskuskaupunkiin, kuin sen seutukuntiin. Alueen paikalliset lukiomarkkinat ovat suhteellisen laajat, ja koko alueelta löytyy yhteensä 15 suomenkielistä lukiota. Lukioista kahdeksan sijaitsee Turussa, ja seitsemän sen seutukunnissa. Turun lukioissa toimii yhteensä seitsemän

erityislinjaa, seutukuntien lukioissa yhteensä kaksi. Lukiokoulutuksen koulumarkkinoilla hakijat saavat vapaasti valita hakukohteensa ja niiden järjestyksen, ja haku tehdään keväisin toisen asteen oppilaitosten yhteishaussa. Hakijat valitaan lukioihin peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvolla, ja sen lisäksi erityislinjoille on oma hakumenettelynsä.

Tutkimuksen aineisto koostuu kahdestatoista lukion henkilöstön haastattelusta. Haastatelluista puolet ovat Turun keskustan lukioista ja puolet Turun seutukuntien lukioista. Aineisto koostuu kolmen keskuskaupungin rehtorin, kolmen seutukunnan rehtorin, kolmen keskuskaupungin opinto-ohjaajan sekä kolmen seutukunnan opinto-ohjaajan haastatteluista. Tähän tutkimukseen valikoitui juuri rehtorien ja opinto-ohjaajien haastattelut, jotta uudistuksista ja niiden toteutumisesta saataisiin mahdollisimman laaja käsitys. Rehtorit tekevät paljon yhteistyötä koulun opetushenkilöstön kanssa, ja opinto-ohjaajilla on paljon kontaktia niin opetushenkilökunnan, opiskelijahuollon henkilökunnan kuin myös nuorten kanssa. Näin ollen aineiston avulla saatiin kokonaisvaltainen käsitys koulun arjessa esiintyvistä haasteista ja mahdollisuuksista.

Tässä tutkimuksessa oli käytössä valmis haastatteluaineisto. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina etäyhteyden avulla keväällä 2021. Haastattelut oli toteutettu puolistrukturoituina haastatteluina, eli teemahaastatteluina. Puolistrukturoidussa haastattelussa tutkijalla on tietyt teemat, joihin liittyen hän haluaa saada vastauksia kaikilta osallistujilta. Kysymyksiä ei kuitenkaan tarvitse esittää haastatteluissa samassa järjestyksessä, ja tutkija voi myös ohjata keskustelua asettamalla välikysymyksiä. (Puusa 2020.) Tämän tutkimuksen aineistoa kerätessä käytössä on ollut haastattelurunko, jossa valmiita kysymyksiä on jaoteltu eri teemojen mukaan. Kysymyksiä ei kuitenkaan ole kysytty haastatteluissa täysin samassa järjestyksessä, vaan kysymykset ovat ennemminkin toimineet keskustelun pohjana (Liite 1). Laajemmasta aineistosta tähän tutkimukseen valittiin kaikki Turun keskuskaupungin ja seutukuntien rehtorien sekä opinto-ohjaajien haastattelut. Valitut haastattelut olivat kestoltaan noin tunnista puoleentoista tuntiin, ja litteraatteja oli yhteensä noin 173 sivua. Aineisto oli valmiiksi litteroitu sekä anonymisoitu.

Haastateltu	Ammattinimike	Lukion sijainti
H1	rehtori	seutukunta
H2	opinto-ohjaaja	seutukunta
H3	rehtori	keskuskaupunki
H4	opinto-ohjaaja	keskuskaupunki
H5	opinto-ohjaaja	keskuskaupunki
H6	opinto-ohjaaja	seutukunta
H7	opinto-ohjaaja	seutukunta
H8	rehtori	keskuskaupunki
H9	rehtori	seutukunta
H10	rehtori	seutukunta
H11	rehtori	keskuskaupunki
H12	opinto-ohjaaja	seutukunta

Taulukko 1. Tutkimuksen osallistajat.

Tutkimuksen aineisto on kerätty osana ”*Riding High or Hanging on for Dear Life? Reflexivity, Opportunity, Structures, and the Formation of Young People’s life Courses and Biographies in Times of Risk and Uncertainty*”-tutkimushanketta. Kyseinen tutkimushanke keskittyy viimeaikaisiin koulutuspoliittisiin uudistuksiin ja niiden tahattomiin yhteisvaikutuksiin. Hankkeeseen on haastateltu 37 toisen asteen koulutuksen toimijaa Varsinais-Suomen ja Kainuun alueelta. Mukana haastatteluissa on ollut ammatillisen koulutuksen rehtoreita ja johtajia, opettajia ja ohjaajia sekä erityisopettajia, perusopetuksen lisäopetuksen opettajia sekä lukioiden rehtoreita ja opinto-ohjaajia.

4.2 Aineiston analyysi

Tämä tutkimus on tutkimusotteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkimuskohteen mahdollisimman kokonaisvaltainen kuvaaminen ja ymmärryksen lisääminen tutkittavasta kohteesta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1996, 161). Laadullisen tutkimuksen tuloksia ei ole tarkoitus pyrkiä yleistämään, vaan sen avulla pyritään selvittämään, mikä juuri tietyssä tutkittavassa ilmiössä on yleistä ja toistuvaa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1996). Laadullisessa tutkimuksessa on otettava huomioon erityisesti se, että etäisyys tutkijan, tutkijan tuottaman aineiston ja tutkimuskohteen välillä on pieni.

Etäisyys on pieni sen takia, että tutkija on vastuussa aineiston tulkinnasta ja siitä, että tulkinta on teoreettisesti mielekäs (Juuti & Puusa 2020).

Laadullisen aineiston analysointiin voidaan käyttää monia eri keinoja. Tämän tutkimuksen aineisto analysoitiin käyttämällä sisällönanalyysia, tarkemmin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineistolähtöisessä analyysissa tutkimusaineistosta yritetään muodostaa teoreettinen kokonaisuus, ja analyysiyksiköt valitaan tutkimuksen aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 108). Tarkoituksena on siis tehdä aineistosta tulkintoja niin, ettei sitä katsota esimerkiksi minkään tietyn teorian läpi. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheita ovat analyysiyksikön valinta, aineistoon tutustuminen, aineiston pelkistäminen, aineiston kategorisointi ja teemoittelu sekä aineiston tulkinta (Puusa 2020). Valitsin tämän analyysitavan, sillä koin saavani sen avulla parhaiten vastauksen tutkimuskysymykseeni, ja tuotua ilmi monipuolisesti eri teemoja liittyen tämän tutkimuksen tutkimusongelmaan.

Valmiin aineiston käyttöön liittyy erilaisia tekijöitä, jotka tulee ottaa analyysiprosessissa huomioon. Tutkimushankkeen alkuperäisessä tutkimuskysymyksessä on otettu selvää koulutuspoliittisten uudistusten tahattomista yhteisvaikutuksista, kun taas tämä tutkimus keskittyy lukiokoulutuksen eriytymiseen. Tämän vuoksi aineistoa on täytynyt rajata alkuperäisestä, ja aineistoa on täytynyt pyrkiä löytämään juuri tähän tutkimukseen liittyviä teemoja, vaikka niitä ei aineiston keruussa ole erityisesti korostettu. Kuitenkin valmista aineistoa käytettäessä, pystyin aloittamaan aineiston lukemisen ja siihen tutustumisen ilman mitään ennalta määrättyä näkökulmaa. Aloitin aineistoon tutustumisen lukemalla läpi kaikki saamani haastattelut, jotta sain kokonaiskuvan niiden sisällöstä. Läpiluvun aikana tein myös päätöksen siitä, että otan tutkimukseeni mukaan kaiken saamani aineiston. Lukemani perusteella arvioin, että jokainen haastattelu toi aineistoon jotain uutta, eikä aineisto olisi saturoitunut, jos olisin jättänyt osan siitä pois. Aineiston saturaatiolla tarkoitetaan sitä, että tehtyään useamman haastattelun, tutkija alkaa kuulla samaa tarinaa yhä uudestaan (Aaltio, I. & Puusa, A, 2020). Jokainen haastattelu siis toi tähän aineistoon jotain, mitä aiemmissa haastatteluissa ei ollut mainittu, joten koin perusteltuna pitää aineiston sen laajuisena, millaisena se oli minulle annettu.

Aineistoon perehtymisen ja sen läpiluvun jälkeen aloitin analyysin varsinaisen ensimmäisen vaiheen, eli analyysiyksiköiden valinnan. Analyysiyksiköiden valintaan vaikuttavat tutkimuskysymys ja tutkimustehtävä, ja ne voivat olla esimerkiksi yksittäisiä sanoja, lausumia

tai ajatuskokonaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Tämän tutkimuksen analyysiyksiköiksi muodostuivat sellaiset ajatuskokonaisuudet, jotka liittyivät viimeaikaisiin koulutuspoliittisiin uudistuksiin, ja niiden lieveilmiöihin. Tutkimuksen teemat ovat niin laajoja, että esimerkiksi yksittäisten sanojen tai lauseiden käyttäminen analyysiyksiköinä olisi ollut haasteellista.

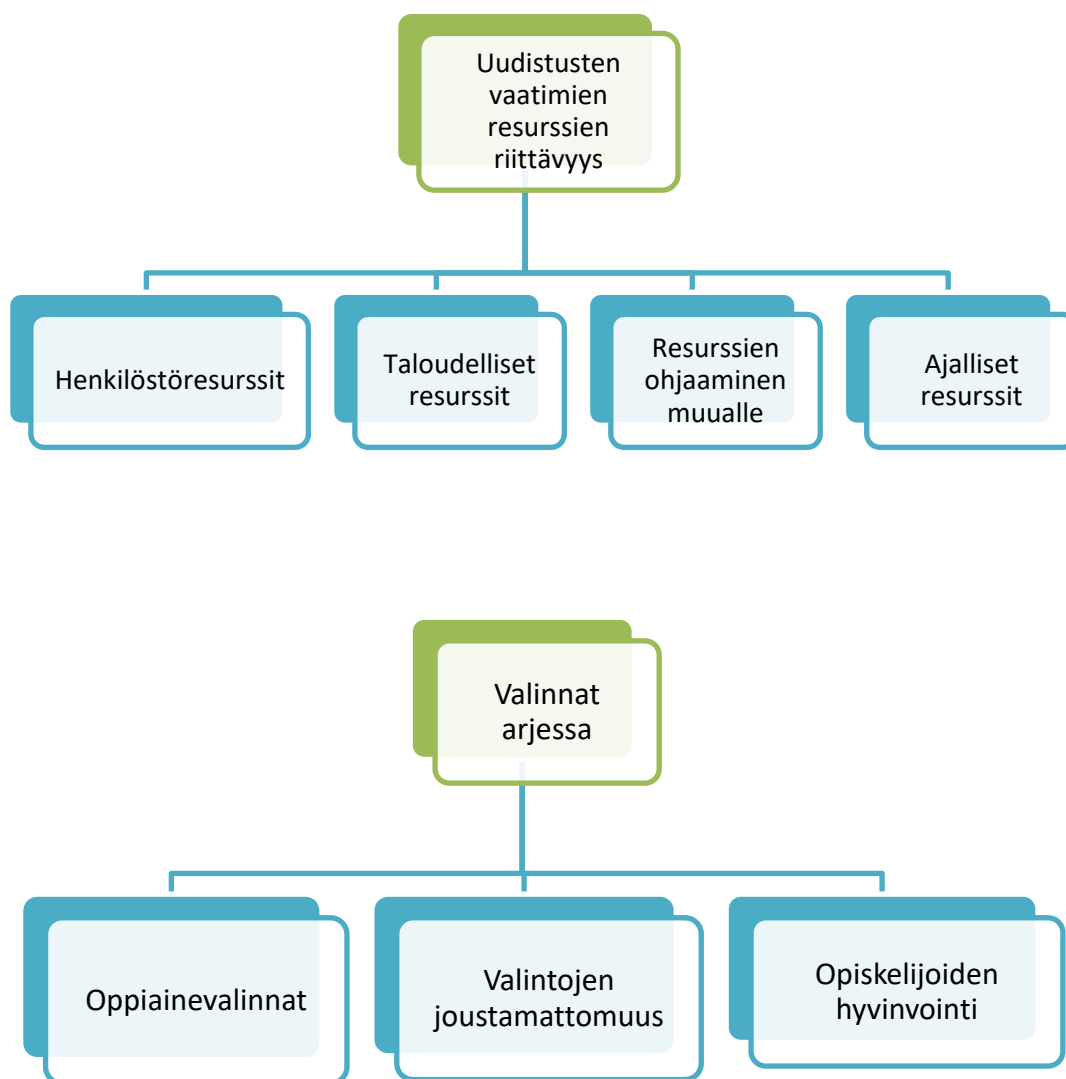
Analyysiyksiköiden muodostamisen jälkeen lähdin pelkistämään eli redusoimaan aineistoa. Aineiston pelkistetään etsimällä sieltä tutkimusongelmaa kuvaavat ilmaukset (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124). Toteutin pelkistämisen tässä tutkimuksessa niin, että poimin ensin yliviivaamalla Word-tiedostoina olevasta aineistosta oleelliset ilmaukset. Tämän jälkeen pelkistin ilmaukset haastattelu kerrallaan, ja keräsin kaikki ilmaukset samaan Excel-tiedostoon. Koin yliviivauksen oleelliseksi vaiheeksi ennen ilmauksien pelkistämistä, koska aineistossa oli myös paljon sellaista, joka ei ollut tutkimusongelman kannalta relevanttia.

Aineiston redusoinnin jälkeen aloitin aineiston klusteroinnin eli ryhmittelyn. Klusteroinnin tarkoituksena on ryhmitellä samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet tulosten alaluokiksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125). Tässä tutkimuksessa tein ryhmittelyä useamman kerran. Käytin apuna värikoodausta, ja ensin yliviivasin samalla värillä sellaiset pelkistetyt ilmaukset, joiden koin liittyvän jollain tapaa toisiinsa. Tutkimusprosessin edetessä palasin tekemääni ryhmittelyyn monta kertaa, ja ala- sekä yläluokkien määrä vaihteli tutkimuksen teon aikana. Laadullisen aineiston ryhmittelyn voisi tehdä yhtä monella tapaa kuin on tutkijoita, ja jossain vaiheessa prosessia oli vain tehtävä päätös, miten teen ryhmittelyn tällä kertaa tässä tutkimuksessa. Alaluokkien muodostamisen jälkeen muodostin niistä vielä sopivat yläluokat, jotta tuloksista saatiin muodostettua kaksi selkeää suurempaa teemaa (Taulukko 2).

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka
ei aikaa perustyöhön	Henkilöstöresurssit	Uudistusten vaatimien resurssien riittävyys
pitkästä matematiikasta ei luovuta	Oppiainevalinnat	Valinnat arjessa
yksilöllisyyden mahdollisuudet vähäiset	Valintojen joustamattomuus	Valinnat arjessa

Taulukko 2. Esimerkki analyysin etenemisestä.

Lopulta tutkimukselle muodostui kaksi yläluokkaa: *uudistusten vaatimien resurssien riittävyys* ja *valinnat arjessa*. Uudistusten vaatimien resurssien riittävyyden alle muodostui neljä alaluokkaa: *henkilöstöresurssit*, *taloudelliset resurssit*, *ajalliset resurssit* sekä *resurssien ohjaaminen muualle*. Arjen valintojen yläluokan alle muodostui kolme alaluokkaa: *oppiainevalinnat*, *valintojen joustamattomuus* sekä *opiskelijoiden hyvinvointi* (Kuvio 1).

Kuvio 1. Ala- ja yläluokkien muodostuminen.

Analyysin aikana oli tärkeää ottaa huomioon seutukuntien ja keskuskaupungin lukioden eroavaisuudet. Analyysiä tehtäessä oli tarpeen erottaa selvästi, milloin kyse oli esimerkiksi

kahdesta eri ilmiöstä, ja milloin kyseessä oli sama ilmiö, mutta täysin eri lähtökohdista tarkasteltuna. Analysoitaessa ei siis ollut yhdentekevää kuka haastateltavista kertoi ja mitä, sillä samasta aihe saattoi saada keskuskaupungissa ja seutukunnissa keskenään täysin erilaisen merkityksen. En kuitenkaan analysoinut aineistoa mitenkään tietoisesti niin, että olisin esimerkiksi ensin analysoinut keskuskaupungista kerätyn aineiston ja sen jälkeen seutukunnasta kerätyn aineiston. Analysoin aineistoa täysin satunnaisessa järjestyksessä, ja myöskään tulosten luokat eivät muodostuneet keskuskaupungin tai seutukunnan ympärille, vaan eri ilmiöiden ympärille.

5 Tulokset

Tässä luvussa käsittelen yläluokka kerrallaan edellisen luvun mukaisen analyysin lopputuloksena syntyneitä tuloksia. Tulosten tueksi mukaan on nostettu relevantteja lainauksia tutkimuksen aineistosta. Luvussa kulkevat rinnakkain keskuskaupungin ja seutukuntien lukioden yhteiset tekijät ja näkökulmat, kuin myös niiden eriävät piirteet. Tuloksissa kulkevat rinnakkain myös luokitteleva ja vertaileva analyysi. Vertailevaa analyysia on käytetty erityisesti luvuissa 5.1.1 Henkilöstöresurssit, 5.2.1 Oppiainevalinnat sekä 5.2.3 Valintojen joustamattomuus. Kyseisissä luvuissa käsitellään pitkälti keskuskaupungin ja seutukuntien lukioden välisiä eroavaisuuksia, kun taas muissa luvuissa käsiteltävät asiat ovat pääosin lukioille yhteisiä.

5.1 Uudistusten vaatimien resurssien riittävyys

Aineistosta nousi esiin monia eri resursseihin liittyviä huolia sekä haasteita. Huolet ja haasteet liittyivät henkilöstön resurssointiin kouluarjessa, ajallisiin resursseihin, taloudellisten resurssien riittävyyteen, sekä resurssien ohjaamiselle muille kouluasteille tai muihin toimiin.

5.1.1 Henkilöstöresurssit

Uudistukset, ja erityisesti niiden toimeenpano todella nopealla aikataululla herättivät paljon huolta henkilöstöresurssien riittävyydestä. Erityisesti aineenopettajien ja opinto-ohjaajien työmäärän ja resurssien kohtaamisesta oltiin huolissaan, ja myös erityisopetuksen tarpeen nähtiin kasvavan. Myös luokanvalvojan roolin koettiin olevan muutoksessa uudistusten myötä. Opiskeluhuollon palvelut koettiin pääosin riittävinä suurimmassa osassa lukioita.

Seutukuntien lukioissa huolta herätti erityisesti oppilaitoksen lisääntyvä valvontavastuu oppivelvollisuuden laajenemisen myötä. Seutukuntien lukioissa keskiarvoraja sisäänpääsulle oli pääosin matalampi kuin keskuskaupungin lukioissa, joten lukioden oppilasaineuksessa oli suurtakin vaihtelua. Matalammalla keskiarvolla sisään tulleet opiskelijat olivat myös useammin sellaisia, joiden opintojen eteneminen huolestutti. Yksi selkeä huolenaihe oli se, että kaikki turkulaiset hakijat eivät päässeet Turun lukioihin, ja näin ollen seutukuntien lukiot joutuivat ottamaan vastuuta myös näiden nuorten opiskelusta ja oppivelvollisuuden suorittamisesta.

”Se on niinkun sellanen mikä huolettaa, varsinkin tietysti meillä, kun me saadaan välillä vähän niinkun jämät tuolta Turusta. Niinkun mä sanoin, et meiltä lähtee

[paikkakunnalta] hyviä opiskelijoita ja me saadaan sit välillä sellasta silppua sieltä Turusta, et ei mitään rajaa. Ja sit kun me ollaankin vastuussa siitä porukasta mikä meille tulee sieltä, niin mitä me sit tehdään.” H2

Valvontavastuuseen liittyi seutukuntien lukioissa erityisesti opinto-ohjaajat ja huoli heidän työnkuvansa muuttumisesta uudistusten myötä. Uudistusten koettiin aiheuttavan niin paljon lisätyötä opinto-ohjaajille, että varsinainen opiskelijoiden ohjaaminen jäi lähes taka-alalle.

”Ohjauksen resurssia menee valtavasti moneen asiaan, ja sitten jää jatkokoulutukseen ohjaaminen vähemmälle, mikä ei oo varmaa yhteiskunnallisesti toivottavaa. Varsinkin kun ei oo saatu sitä mitotusta mitenkään mihinkään kirjattua niin, että se velvottaisi kuntia, että ohjaajalla olis vaan se 200 ohjattavaa vaikka.” H7

”Se tulee viemään hirveästi aikaa, se sellanen valvonta. Valvotaan, että oppivelvollisuus toteutuu ja valvotaan... Tarkistetaan sitä, että onko ihminen oppivelvollisuuden piirissä ja kaikkea tällasta, niin täysin turhaa sälää sinänsä.” H2

Jos opiskelijoiden ohjaaminen haluttiin edelleen pitää työn keskiössä, koettiin ettei uudistuksen tuomille uusille työtehtäville ollut aikaa, varsinkin kun monista käytännöistä ja järjestelmistä ei ollut saatu tarpeeksi tietoa, eikä myöskään tarpeeksi ajoissa.

”Ei musta oo esimerkiks mihinkään sellaseen, et mä jäljittäisin jotain, jos joku meiltä putoo pois. Ei mulla oo aikaa sellaseen.” H2

”Siinä on tavallaan sellanen iso kysymys, kun toisen asteen oppilaitoksille se Valpas ei oo vielä tulossa nyt, vaan se on tulossa syksyllä. Se mitä vastuita siihen liittyy on täys kysymysmerkki.” H2

Keskuskaupungin lukioissa oppivelvollisuuden laajenemisen ei nähty tuovan samanlaista lisätaakkaa opinto-ohjaajille kuin seutukunnissa. Keskuskaupungin lukioihin opiskelijat tulivat korkealla keskiarvolla, ja olivat pääosin motivoituneita opiskeluun.

Oppivelvollisuuden laajenemisen ei nähty muuttavan oikeastaan mitään, sillä aiemminkaan opiskelijoilla ei ollut ongelmia suorittaa opintoja loppuun, ja keskeyttäjiä oli myös todella vähän. Esimerkiksi pudonneita opiskelijoita ei oikeastaan ollut, joten valvontavastuun lisääntymisellä ei nähty sen suurempaa konkreettista vaikutusta opinto-ohjaajien työhön.

”Mut et se, et meiltä joku häviäis kokonaan, että ei tiedetä, niin ei meil oo semmosta, niinku aina, me ollaan tähänki asti tehty semmosta ihan saattajan vaihtamista, että ennen ku kirjojetaan todistus, me tiedetään mihin hän menee.” H5

” [keskeyttäneiden opiskelijoiden huolehtiminen ja saattaminen] ei missään nimessä näyttäydy haasteena, koska tähän mennessä ainakin mun ymmärryksen

mukaan urasuunnittelijat on ottaneet kopin siitä asiasta, eli mä en edes tiedä miksi tätä tehdään, niin sanotusti. En näe siihen tarkoitusta.” H4

Opetussuunnitelman uudistuksen takia moni opinto-ohjaaja oli uuden aikaa vievän tehtävän äärellä niin keskuskaupungissa kuin seutukunnissa. Uudistuksen myötä kurssit muutettiin opintojaksoiksi, ja monia opintojaksoja myös sidottiin toisiinsa niin, että se pakottaa käymään opintojaksoja tietyssä järjestyksessä. Ennen uudistusta yksi lukion lähtökohdista on ollut se, että sitä voi käydä ns. luokattomasti, eikä siis osaa kursseista ole tarvinnut käydä missään tietyssä järjestyksessä. Uudistuksen myötä kurssien korvaavuuksia ja hyväksilukuja opetussuunnitelmien välillä on jouduttu tekemään todella räätälöidysti ja joustavasti, eikä niiden tekemiseen ole ollut mitään selkeää tiettyä linjaa.

”koska esimerkiksi opiskelijat, joilla on nyt jääneet ensimmäiseltä vuodelta joitakin kursseja suorittamatta, niin vastaavuuksia ei välttämättä löydykään sieltä uudesta opetussuunnitelmasta - - Me joudutaan niitä hyväksilukuja tekemään sillee hyvin räätälöidysti näille opiskelijoille, että me saadaan heille se päättötodistus vielä vanhan opetussuunnitelman mukaisesti. ” H1

Aineistossa ilmeni myös jonkin verran puhetta opiskeluhoillon henkilökunnan ja erityisopettajien resursseista. Oppivelvollisuuden laajeneminen nähtiin positiivisena asiana siltä kannalta, että sen myötä opiskeluhoillon palvelut ulottuvat nuorten elämässä pidemmälle, ja myös useampi opiskelija pääsee käyttämään palveluita.

”Ja sit mä pidän sitä hyvänä, että silloin tavallaan opiskeluhoillon palvelut eli kouluterveydenhuolto ja tällainen ulottuu pidemmälle, ja se ulottuu silloin myös kaikkiin. Sit kun ne, jotka putoo sieltä, niin ne on monesti niitä, jotka tarttis niitä terveydenhuollon palveluita. Nyt ne haetaan ja ne rupee saamaan niitä. Se on ehkä se hyvä puoli siinä.” H6

Opiskeluhoillon palveluiden tarve oli monessa lukiossa selkeästi kasvanut jo aiempina vuosina, ennen oppivelvollisuus uudistusta. Aineistosta ei käynyt ilmi mitään akuuttia huolta opiskelijoiden voinnista, mutta erityisesti koronavuosien myötä aikuisen tuen tarve oli selkeästi lisääntynyt opiskelijoilla. Siinä, miten opiskelijoiden muuttuviin ja uudenlaisiin tuen tarpeisiin pystyttiin vastaamaan, oli eroja lukioiden välillä. Teeman ympärillä ei kuitenkaan ollut selviä eroavaisuuksia seutukuntien ja keskuskaupungin välillä, vaan erot ja kokemukset resurssien riittävydestä olivat täysin lukiokohtaisia.

”- - et kyl se semmonen aikuisen ja tuen tarve on jollakin lailla korostunut tässä nyt sitten tämän erikoisen vuoden aikana - - ja opiskelijahuollon palveluiden tuen tarve on kasvanut – psykologi, kuraattori esimerkiks.” H10

”Otettiin käyttöön myös tällanen opiskelijahuollon chat, eli meillä on kerran viikossa tämmönen anonyymi chat, johon voi nimimerkillä ilmoittautua ja kertoa niitä huolia. Siellä on meidän psykologi ja kuraattori sitten moderoina keskustelulle ja voivat antaa vinkkejä sitten näille opiskelijoille - - psykologi, kuraattori, niin he suurin piirtein sen tarpeen pystyvät tyydyttämään tolla systeemillä, että ei ole niinkun pitkiä jonotusaikoja tossa.” H1

Ne tutkimuksen osallistujat, jotka toivat esiin erityisopetuksen resurssit, näkivät ne riittävinä. Useampaankin eri lukioon oli saatu joko kokoaikainen tai osa-aikainen erityisopettaja ja erityisopettajan tuki nähtiin tarpeellisena, mutta kuitenkin riittävänä.

”Meillä on siis kolme päivää viikossa erityisopettaja tässä, ja se näyttää aika täydeltä se hänen kalenterinsa siellä.” H1

”Joo se [vähäiset resurssit] oli meillä muutaman vuoden tämmönen haaste ja sitten iso projekti, että saatiin nyt sitten tänne erityisopettaja joka on xx-prosenttisella työajalla. Tosi hienoa.” H10

5.1.2 Ajalliset resurssit

Niin keskuskaupungissa kuin seutukunnissakin koettiin, että uusi opetussuunnitelma on joustamaton, ja ajalliset resurssit opetussuunnitelman toteuttamiseen eivät ole riittävät. Monen haastatellun puheissa ilmeni se, kuinka esimerkiksi uusien laaja-alaisten kokonaisuuksien ja sisältöjen opettamiselle ei ole aikaa, sillä oppiaineiden sisällöstä ei uudistusten myötä poistettu mitään, mutta kurssin opettamiseen on käytössä täysin sama aika kuin ennenkin.

”Mut kyl se fakta on, että niissä mitä vaateita sieltä opsista sit nousee ni kyl mä nyt vähän näkisin, et aika semmosii, miten sitä sanotaan, no epärealistisia tai maailmaa syleileviä tavoitteita siel on paljon. Että kyl se arjessa kuitenkin kun ei päästä mihinkään, et siel on tietyt sisällöt siinä opintojakson sisällä ja tietyt tavoitteet ja niistähän pitää lähteä, et saadaan se yksittäinen opintojakso pakettiin. Ja sitä tavaraa on sen sisällä jo tosi paljon. Ei se puhe ole vähentyny ettei ehdi niitä kaikkii käymään sen jakson aikana.” H12

”Mut se [opetussuunnitelma] pilataan sillä, että ne opetussuunnitelman opetusjaksojen sisällöt on vieläkin liian laajat. Se osuus missä on ne opinnot, niin siitä ei oo otettu yhtään pois. - - Nyt periaatteessa, huolimatta siitä tavoitteista ja näistä laaja-alasista osaamisista, niin opettaja saattaa mennä luokkaan ja vetää sitä samaa asiaa. Koska jos hän haluaa käydä koko kurssin asiat tai opintojakson asiat läpi. Niin se alkaa ykköstunnist ja päättyy viimeeseen tuntiin.” H8

Jonkin verran kritiikkiä herätti myös ylipäätään se, kuinka lukion opiskelun malli ei anna riittävästi aikaa eri oppiaineiden monipuoliselle opettamiselle ja asioiden sisäistämiseksi.

Opiskelutahti nähtiin turhankin tehokkaana, ja huolta herätti se, ehtivätkö nuoret oikeasti oppia jotain, jos oppiaine esimerkiksi vaihtuu joka oppitunnin jälkeen.

”Kyllähän se on tosi hurjaa tää meidän lukio-opiskelun malli. On mun mielestä vähän ylitehokasta. - - Mä olisin toivonu et me täs opetussuunnitelman muutoksessa ois saatu sellasii. Et meil ois ollu kaks kertaa 75 minuuttia aina välillä. Sais kunnolla paneutua johonki asiaan.” H8

Riippumatta lukion sijainnista, myös uudistusten ajankohta nähtiin kummallisena sekä haastavana. Yleinen kokemus oli, ettei uudistuksiin ja niiden tuomiin muutoksiin ehditty valmistautua tai välttämättä edes tutustua sen tarkemmin. Monista syksyllä 2021 voimaan astuvista uudistuksista ei ollut tullut vielä mitään tarkkaa tietoa keväällä. Huolta ja ihmetystä koettiin myös siitä, että muutosten piti astua voimaan juuri raskaan koronavuoden jälkeen, kun opettajat ja opiskelijat olivat muutenkin uupuneita poikkeuksellisen vuoden jäljiltä.

”Ois ihan voitu vuodella siirtää eteenpäin, koska kuitenkin toisen maailmansodan jälkeen poikkeuksellisin ja raskain vuosi. Samaan yhteyteen meille tulee uus opetussuunnitelma joka ajetaan sisään eli kaikki isot muutokset tähän poikkeukselliseen vuoteen - - Aivan kohtuutonta, me ollaan aivan poikki.” H3

”Voimavarat on ollu varmaan aika lailla opettajilla silleen lopussa jo koronan takia, mut ehkä tää tästä lähtee.” H6

Isossa osassa haastatteluja kävi myös ilmi, että esimerkiksi opetussuunnitelmaa muutettiin ihan turhan nopeasti edellisen muutoksen jäljiltä. Edellinen opetussuunnitelma nähtiin toimivana, eikä sen muuttamiselle nähty vielä mitään suurta tarvetta.

”Mä en valitettavasti näe siinä minkäänlaista hyötyä tässä opetussuunnitelman muutoksessa. - - Tässä tavallaan heitetään erittäin toimiva opetussuunnitelma täysin hukkaan, se -16 opetussuunnitelma, joka oli mun mielestä varsin hiottu silmällä pitäen yliopistojen todistusvalintoja.” H2

” - - mutta kyllähän tää OPS tehtiin nyt tähän koronan keskelle kauheella kiireellä, että kuinka paljon opettajat on kerenny tällaisia yhteisiä miettimään ja sitten sen toteutuksen ja kaikki se. - - Ei mun mielestä ehkä vielä ollu tarve uudelle opetussuunnitelmalle, koska ei ollu kaikkee oikein kunnolla opetettu siitä edellisestäkään.” H6

Sen lisäksi, että uudistukset tulivat voimaan nopealla aikataululla ja uuvuttavien vuosien keskellä, ei myöskään kaikkia käytännön järjestelyjä ollut ehditty hoitaa ajoissa ennen seuraavan lukuvuoden alkamista, juuri nopean aikataulun takia. Esimerkiksi kurssitarjontaa tehtäessä ei lukioissa välttämättä ollut tiedetty, mitä kursseja voidaan laittaa tarjolle.

Useammassa haastattelussa kävi ilmi myös se, etteivät kustantajatkaan ehtineet

opetussuunnitelman uudistuksen nopeaan tahtiin mukaan, sillä oppikirjoja ei ollut saatu ajallaan perille kouluihin.

”Tässä on nää aikataulukuviot vielä aika kummallisia kahdessa viimeisessä OPS-uudistuksessa, että meilläkin uusi OPS otettiin käyttöön ennen kun kustantajalla oli edes kirjat tehty, eli ei annettu edes siihen aikaa, yks vuosi lisää siihen niin olis kirjat ollu edes valmiita, jotka taas olis helpottanut meidän arkea, kun me oltais vaikka tämän vuoden kurssitarjontaa tehdessä, ei tiennyt vielä, että mitä kursseja voi uuden OPSin mukaan laittaa, kun ei tiedä että valmistuuko kirjat.” H11

”Ja sitten yks iso ongelma on se, että kaikkia oppikirjoja ei vielä ainakaan kuukausi sitten edes tiedetty mitä meil on niillä opintojaksoilla mitä opetetaan meillä vaikka nelosjaksossa, opettajat ei edes tiedä minkälainen se kirja on, pitäis vähän suunnitella, pitäis vähän miettiä etukäteen asioita, pitäis informoida myöskin opiskelijoita jotka on kiinnostuneita tietystä kurssista, että vastaako se sitä mitä hän tarttis vanhasta opsista. H12

Vaikka aineiston perusteella opetussuunnitelma vaihtui monen mielestä turhan pikaisella aikataululla, pyrittiin siihen kuitenkin suhtautumaan ainakin jossain määrin avoimin mielin. Isosta osasta aineistoa kävi ilmi pettymys uuteen opetussuunnitelmaan ja sen tuomiin muutoksiin, mutta osa pyrki suhtautumaan siihen myös neutraalimmin. Vaikka muutokset stressasivat, pyrittiin uudistukseen suhtautumaan niin, että syksyllä muutoksen astuessa voimaan pyritään toteuttamaan parasta mahdollista opetussuunnitelmaa, ja sen jälkeen sitä lähdetään kehittämään.

”Mutta jotenkin vaan tässä täytyy olla vikasietotilassa ja yrittää tehdä parhaansa ja tasapainotella. - - Esimiehenäkin on täytynyt ajatella näin, että me tehdään nyt riittävän hyvää opetussuunnitelmaa. Korjataan sitä sitten ja parannetaan, kun tässä aika ehkä helpottuu.” H10

5.1.3 Taloudelliset resurssit

Sekä keskuskaupungissa, että seutukunnissa oltiin aidosti huolissaan taloudellisten resurssien riittävydestä. Erityisesti oppivelvollisuuden laajenemiseen liittyvä oppimateriaalien maksuttomuus opiskelijoille herätti huolta kuntien rahojen riittävydestä.

”Ei tuu toimimaan, jos 205 euroa on per henkilö vuosikustannus. Siitä kun otetaan tietokone joka on yo-kelponen, niin se on 170 reilusti, oisko 180 sen yhdelle vuodelle viritetty hinta. 25:llä eurolla saat yhen kirjan. Yhdellä kirjalla ei vielä kovin pitkälle pötki. Plus kaikki muu oppimateriaali. Ei mitään todellisuuden tajua siinä hommassa.” H9

”Nyt vaan heitetään niinku käytännössä rahaa Kankkulan kaivoon. - - Mä oon ihan varma, että kuntien talous ei siis kestä tätä uudistusta ja resurssit tulee loppumaan kesken.” H2

Aineistossa tuli esiin myös huoli siitä, mistä asioista joudutaan karsimaan, jos lukioille jaettavat rahat pysyvät vuodesta toiseen samana, mutta lukioiden velvollisuudet ja hankintojen määrä kasvavat, tai yllättäviä kuluja ilmenee.

”Huolen aihe ykkönen on se, että kuntien rahat ei riitä. Ja me joudutaan vähentään opetusta. Meillä on ollu jo pitkään semmonen budjetointi, et me saadaan rahasumma ja sillä pitää elää. Jos siel tulee jotain sellassii, jotain kuluja, mitä ei oo laskettu. Niin se tarkoittaa että meidän pitää höylätä opetuksesta pois. Koska se rahasumma, meidän saama rahasumma ei perustu siihen tarpeeseen vaan se perustuu vaan siihen, mikä jakojäännös me saadaan kaupungilta.” H8

Osa haastatelluista ihmetteli myös taloudellisesta näkökulmasta sitä, miksi oppimateriaalit ja välineet päätettiin tarjota kaikille opiskelijoille ilmaiseksi. Aineistossa tuli ilmi ihmetys siitä, miksei aiemmin Kelan tarjoamaa oppimateriaalitukea kehitetty vastaamaan paremmin opiskelijoiden tarpeita oppimateriaalien ilmaisuuden sijaan. Toisaalta oppimateriaalien maksuttomuutta pidettiin kuitenkin tasa-arvoistavana tekijänä, mutta se ei siltikään poistanut huolta taloudellisten resurssien riittävydestä jatkossa.

”Toki joitakin perheitä varmaan on sellasia joille nää oppimateriaalit ovat olleet niinkun oikeakin taloudellinen ongelma, mutta ihmettelen et miks ei sitten kehitetty sitä oppimateriaalitukea mikä tässä, kerkeskö se vuoden vai kaks olla käytössä, et ois sitä kohdennettu sitten sellasille jotka sitä tarvitsevat.” H10

”Mut se maksuttomuus on älyttömän tärkeä juttu. Meillä on paljon opiskelijoita, jotka on ollu tiukilla näiden materiaalien kanssa. Kyl se on hyvä juttu. Mut sekin oltais voitu toteuttaa eri tavalla.” H8

5.1.4 Resurssien ohjaaminen alemmille koulutusasteille

Aineistosta kävi ilmi, että riippumatta lukion sijainnista koettiin, että lukio-opintojen maksuttomuuden sijaan resurssit olisi pitänyt sijoittaa alemmille kouluasteille tai muihin osaluaisiin lukiokoulutuksessa kuin sen maksuttomuuteen.

”Tuntuu vähän turhalta, nää ois voinu nää rahat laittaa sinne vähän aiempiin aikoihin, aiempiin kouluvuosiin.” H5

Yleinen ajatus vaikutti olevan se, että lukiovaiheessa opiskelijoiden haasteisiin ja oppimiseen puuttuminen oli jo liian myöhäistä. Jos ongelmia haluttaisiin oikeasti yrittää ratkaista, rahat pitäisi sijoittaa aiemmille kouluasteille, jotta kaikki tukea tarvitsevat saisivat varmasti riittävästi tukea opintoihin, ja voisivat jatkaa koulutuspolullaan mahdollisimman pitkälle.

”- - omalla tavalla tällä ratkastaan yhteiskunnan ongelmia jotka ei ratkea näillä keinoilla. - - Jos ne jonnekin pitäis laittaa ne lukuisat miljardit, mitä me tällä hetkellä syydetään tähän, niin ne pitäis laittaa ensimmäiseen viiteen vuoteen. - - Kaikki ne rahat ja satsaukset pitäis laittaa sinne esiopetukseen ja ihan niihin ensimmäisiin vuosiin - - .” H3

”- jos tällä halutaan hyvinvointia lisätä niin onko resurssit laitettu oikeaan paikkaan. Tässä juuri on yli 100 000 eurolla tehnyt hankintoja, tietokoneita ja oppimateriaaleja, että jos se sama raha olis laitettu tonne peruskoulun tukeen niille joilla haasteita on ja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa otettu niitä resursseja käyttöön, niin oliskohan ne tuottaneet pitkässä juoksussa paremman tuloksen kuin tämä.” H10

Resurssien sijoittaminen lukioon nähtiin osittain hyödyllisenä, mutta silloin nähtiin, että resursseista olisi eniten hyötyä, jos ne kohdistettaisiin niille opiskelijoille, jotka selkeästi tarvitsevat tukea, eikä automaattisesti kaikille opiskelijoille.

”Ennemminkin olisin antanut sen rahan tosissaan perusopetukseen ja toiselle asteelle sitten valikoidusti, mitä on aikasemminkin tietysti ollut, että on voitu hakea tukea, mut sitä olisi voinut ehkä kehittää sillä tavalla, et siinä olis annettu tukea niille, jotka sitä tarvitsee, eikä automaattisesti kaikille.” H11

5.2 Valinnat kouluarjessa

Koulutuspoliittisten uudistusten myötä lukioden henkilökunta, sekä rehtorien ja opinto-ohjaajien näkemysten mukaan myös opiskelijat ovat joutuneet uudenlaisten valintojen äärelle. Korkeakoulujen valintauudistus ja todistusvalinta ovat paineistaneet opiskelijoiden oppiainevalintoja, ja uuden opetussuunnitelman vuoksi monista valinnoista on tullut huomattavasti joustamattomampia kuin aiemmin. Rehtorit ja opinto-ohjaajat toivat esiin, että erityisesti keskuskaupungissa moni opiskelija tekee myös valinnan lukio-opintojen pidentämisestä, kun kaikkia kursseja, joita halutaan suorittaa, ei ehditäkään tehdä tavanomaisessa aikataulussa kolmessa vuodessa.

5.2.1 Oppiainevalinnat

Korkeakoulujen valintauudistuksen myötä tietynlaiset oppiainevalinnat ovat korostuneet lukiolaisten keskuudessa niin keskuskaupungissa, kuin seutukunnissakin. Riippumatta lukion sijainnista, rehtorit ja opinto-ohjaajat toivat esiin huolen siitä, kuinka opiskelijat pitävät kiinni pitkän matematiikan opiskelusta kaikin keinoin. Moni haastatelluista painotti sitä, ettei heidän mielestään opiskelijoiden pitäisi valita pitkää matematiikkaa vain sen takia, että siitä saa monien alojen todistusvalinnassa enemmän pisteitä kuin lyhyestä matematiikasta. Opinto-ohjaajat ja rehtorit pyrkivät tekemään kaikissa lukioissa kovasti töitä sen eteen, että opiskelijat ymmärtäisivät, että kaikista viisainta olisi ajatella omaa elämää ja tulevaisuuttaan laajemmin, ja valita niitä oppiaineita, joista on kiinnostunut ja joita haluaa opiskella. Opinto-ohjaajat ja

rehtorit painottivat myös kouluarjessa opiskelijoille sitä, että hyvät arvosanat tulevat useimmiten niistä aineista, joista opiskelija itse pitää ja joihin jaksaa panostaa.

”Kyllä, ehdottomasti pitäis ajatella [todistusvalinnan] ohi, eli pitäis ajatella mikä on paras itselle.” H4

” - - mut koko ajanhan me korostetaan, että hyvät arvosanat tai itselle hyvät arvosanat tulee niissä aineissa, mistä sä tykkäät ja mitä sä jaksat opiskella.” H5

Eryteisesti keskuskaupungin lukioissa tuli kuitenkin esiin se ilmiö, että lukiolaisten joukosta löytyy aina niitä, jotka haluavat hakea esimerkiksi oikeustieteelliseen opiskelemaan, mutta haluavat silti kirjoittaa pitkän matematiikan ja fysiikan, koska niistä saa paljon pisteitä riippumatta alasta. Ilmiössä itsessään ei ole osallistujien mielestä mitään vikaa, mutta huolestuneita ollaan siitä, pohjautuvatko opiskelijoiden strategisesti tekemät valinnat aina tietoon, vai onko niitä tehty vain olettamuksien tai huhupuheiden perusteella. Monille opiskelijoille on jo ehtinyt vakiintua käsitys siitä, että esimerkiksi vain pitkää matematiikkaa ja fysiikkaa opiskelemalla voi saada riittävästi pisteitä todistusvalinnassa, vaikka todellisuudessa monilla aloilla, joille matematiikkaa ei suoranaisesti tarvita opinnoissa, voi jo lyhyen matematiikan M tuoda enemmän pisteitä kuin pitkän matematiikan C.

” - - ja sitten toisilla se strategia pohjautuu tietoon, mut ei kaikilla. Se just, että luullaan olevan strategidia ja valitaan nämä ja pidetään tiukasti kiinni. Mut sitten kun tutkitaankin oikeesti, et millä yhdistelmillä niistä oppiaineista, missä pärjää, sais paremmin pisteitä, niin sit ne voi muuttua ne suunnitelmat. Et tavallaan se ei aina pohjaudu oikeeseen tietoon.” H7

”Kyl siin varmaan osittain on tämmöstä väärää tietoa heillä siitä [pitkästä matematiikasta].” H8

Aineistosta käy ilmi, että monelle opiskelijalle painetta pitkän matematiikan opiskelemiseen vaikuttaa tulevan mediasta. Lukioissa havaittiin olevan myös niitä opiskelijoita, jotka haluavat opiskella pitkää matematiikkaa, vaikka se olisikin haastavaa, mutta moni yrittää sinnitellä mukana vain siksi, koska esimerkiksi uutisissa tai sosiaalisessa mediassa on onnistuttu luomaan sellainen kuva, että vain pitkää matematiikkaa opiskelemalla voi päästä korkeakouluopintoihin todistusvalinnalla.

”Ja se pitkä matikka on semmonen, et siitä ei meinata malttaa luopua, vaikka se kuinka takkuaisi. Tavallaan se, että lyhyen matikan hyvällä arvosanalla voisi saada paljon paremmat mahdollisuudet sinne jatkoon, mutta sitä pitkää matikkaa on vaan niin paljon painotettu mediassa, et se on avain sinne jatkokoulutukseen, niin kyl se näkyy.” H7

Jossain määrin huolta oli herättänyt myös se, kuinka paljon opiskelijoille on tullut kotoa paineita pitkän matematiikan valitsemiseen. Haastatellut kokivat, että myös moni huoltaja

tuntui uskovan median puheet siitä, että pitkä matematiikka on valittava, jos haluaa pärjätä opinnoissa. Osa opiskelijoista sinnitteli pitkässä matematiikassa siis myös sen takia, että valintapisteystystä ymmärtämättömät huoltajat olivat sitä mieltä, että pitkää matematiikkaa oli opiskeltava.

”- - monesti voi sit olla kotookin semmonen vahva suositus siihen pitkään matikkaan, vaikka mä ihmettelen kyllä sitä.” H7

”Ja jos ei nuoret ni sitten vahemmat puhuu sitä [pitkän matematiikan tärkeyttä], että se on jotenki saanu hyvin tämmöstä näkyvyyttä tää erityisesti tää matematiikka.” H12

Osassa lukioista vanhempien suhtautuminen pitkään ja lyhyeen matematiikkaan oli ajautunut jopa siihen pisteeseen, että kodeista tuli toiveita, ettei lyhyttä matematiikkaa mainostettaisi niin paljoa. Saattoi siis olla niin, että opiskelijat itse olivat tietoisia siitä, että saattaisivat saada lyhyestä matematiikasta paremmin pisteitä todistusvalinnassa kuin pitkässä, mutta huoltajat olivat sitä mieltä, että lyhyttä matematiikkaa ei saisi mainostaa liikaa, vaan opiskelijoille pitäisi suositella pitkän matematiikan opiskelua.

”- - tulee semmonen olo välillä, että kohta tulee vanhemmilta noottia, kun niin paljon puhuu siitä, et hei sä voit hyvin vaihtaa, ei sun tarvi lukee sitä pitkää matikkaa, tai siis oppitunneilla puhutaan tästä, et koska sielt tulee kotoo viestii, et ei saa niin paljoo mainostaa sitä - - ” H5

Toinen oppiainevalintoihin liittyvä asia, joka nähtiin huolestuttavana, oli lyhyiden kielten valitsematta jättäminen. Todistusvalinnassa kaikista vähiten pisteitä sai lyhyistä kielistä, joten moni opiskelija jätti niitä valitsematta. Erityisesti näiden oppiaineiden kohdalla voitiin nähdä se, että valintoja tehtiin paljon niiden hyödyllisyys, eikä esimerkiksi oma kiinnostus edellä.

”- - korkeakoulujen pisteytyskuviolla on ajettu tilanteeseen, että niin sanotut lyhyet kielet, ne ovat kuoleva oppiaine suomalaisessa lukiossa.” H11

Moni haastatelluista oli kiinnittänyt huomiota siihen, että opiskelijat tähtäsivät valinnoillaan lyhyen aikavälin hyötyihin, eivätkä välttämättä ajatelleet, mitä hyötyä esimerkiksi kielten opiskelusta voisi olla tulevaisuudessa, vaikka todistusvalinnassa niistä ei saisikaan yhtä paljoa pisteitä kuin monista muista oppiaineista. Myös jos opinnot alkoivat tuntua liian raskailta, lyhyet kielet olivat yleensä niitä, joista opiskelijat ensimmäisenä luopuivat.

”Meidän talossa tosi semmonen ikävä asia on myös se, että kun meillä on ne kielet, niin ne on kyllä melkein niitä, mistä sitten opiskelija ensimmäisenä on itse valmis luopumaan. Et ei varmaan kotiväki eikä opokaan missään nimessä kannusta, mutta totta kai jos on raskasta, niin totta kai sitten luovutaan kaikesta mikä ei oo pakollista - - ” H5

Korkeakouluvalintaan, jonka takia tietynlaisia ainevalintoja lukioissa tehtiin, suhtauduttiin suurimmaksi osaksi negatiivisesti. Korkeakoulujen valintauudistuksen nähtiin muuttaneen lukion tehtävää yleissivistävästä koulutuksesta jossain määrin kolmivuotiseen pääsykokeeseen ja painekattilaan. Muutosta pidettiin huolestuttavana, sillä lukiolaisten nähtiin olevan muutenkin jo suhteellisen kuormittuneita koulunkäynnistä ja kovasta tahdistista, joka lukio-opinnoissa vallitsee.

Vaikka korkeakoulujen valintauudistuksesta seurasi tietynlaisia oppiainevalintoja, suhtauduttiin seutukuntien lukioissa todistusvalintaan kuitenkin jossain määrin positiivisemmin. Osa seutukuntien lukioiden opiskelijoista tuli sisään lukioihin matalammalla sisäänpääsykeskiarvolla, eivätkä opiskelijoiden tavoitteet korkea-asteen opinnoista olleet välttämättä yhtä korkealla kuin monien keskuskaupungin lukioissa opiskelevien tavoitteet. Kun keskuskaupungin lukioista moni opiskelija tavoitteli pääsyä nk. hakupainealoille eli esimerkiksi lääketieteelliseen, kauppatieteelliseen ja oikeustieteelliseen tiedekuntaan, seutukuntien lukioista moni oli hakemassa muille kuin edellä mainituille hakupainealoille.

”- - koska jos mä mietin sitä, et mä oon nähny erilaisia lukioita... Et mä muistan sen myös sellasena, et sieltä [korkean keskiarvon lukiosta] loppujen lopuks pääs ne abiturientit heikommin jatkoon, siis jatko-opintoihin kahden vuoden sisällä, kun meiltä tällä hetkellä. Meiltä valmistuvat pääsee ammattikorkeakouluun tai yliopistoon pienemmällä ajalla. Siis siihen menee vähemmän aikaa, vähemmän välivuosia, aivan ehdottomasti - - ” H2

Moni seutukuntienkin lukioiden opiskelijoista pärjäsi kyllä hyvin opinnoissa, mutta samanlaista hinkua kyseisille aloille ei ollut havaittavissa. Keskuskaupungin lukioiden osalta taas tuli ilmi useampaan otteeseen se, kuinka nuoret hakevat lähes pelkästään hakupainealoille, vaikka eivät olisi välttämättä edes aivan varmoja, haluavatko suunnata juuri kyseisille aloille.

Aineistossa ilmeni myös ajatuksia siitä, kuinka todistusvalinnan lisääminen on edullinen ja helppo tapa opiskelijavalinnan tekemiselle yliopiston kannalta, mutta samalla koettiin, että lukiolaiset ovat joutuneet systeemin kärsijöiksi.

”Ei nuorten kuormitus oo vähentyny mut korkeakoulujen kuormitus väheni ku niitten ei tarvikaan niit valintakokeita [nauraa] ei tarvi maksaa palkkaa niille ketä tarkistaa. Vähän ikävää mut näin se taitaa vähä olla.” H12

”Toki toi todistusvalinta on yliopistovinkkelistä katsottuna aika edullinen ja sillon se varmaan painaa päätöksissä, mitä yliopistot ovat tehneet, kun se on ilmainen, niin miksei ottais ilmasta palvelua vastaan, jos lopputulema on kutakuinkin sama silti.” H11

5.2.2 Valintojen joustamattomuus

Uusi opetussuunnitelma toi haasteita lukiolaisten arkeen. Kun aiemmin lukio on nähty luokattomana ja joustavana opiskelumuotona, nyt monet valinnan mahdollisuudet sai unohtaa. Opetussuunnitelmauudistuksen myötä mahdolliseksi tuli esimerkiksi saman tai eri oppiaineiden kurssien yhdistäminen erilaisiksi moduuleiksi. Moduuleilla saatiin mahdollisesti aikaan uudenlaisia laaja-alaisempia opetuskokonaisuuksia, mutta samalla se vähensi myös opiskelijoiden valinnanvaraa. Kun aiemmin kurseja on ollut mahdollisuus käydä hieman normaalista poikkeavassa järjestyksessä tai ajankohdassa, saattaisivat uusien moduulien myötä tällaiset mahdollisuudet vähentyä. Uuden opetussuunnitelman myötä myöskään isoa määrää muutoksia ei pysty opiskeltaviin oppiaineisiin tekemään, kun ennen muutoksia on voinut tehdä vielä suhteellisen myöhäisessä vaiheessa, ainakin niiden aineiden osalta, joita opiskelija ei ole kirjoittanut ylioppilaskirjoituksissa.

”Nyt on huomattavasti helpompi sitä muuttaa, eli nyt voi periaatteessa muuttaa niin sanottu... Ei voi kaikkea, mutta melkein kaiken jos haluaa. - - Mutta tulevan OPS:n mukaan on hyvin vaikea tehdä paljon muutoksia, sanon ihan suoraan. Justiin katsoimme tänään rehtorin kanssa ja se oli aikamoinen soppa.” H4

Aineistosta tuli useamman kerran ilmi myös se, kuinka uusi opetussuunnitelma korosti yksilöllisyyttä ja yksilöllisiä opintopolkuja, mutta käytännön mahdollisuudet yksilöllisyyden toteuttamiselle vain vähenivät.

”Tietyllä tavalla se yksilöllisten opintopolkujen tekeminen lukiossa, niin se ei mahdollistunut tässä opetussuunnitelmauudistuksessa riittävästi.” H1

”Se on aivan pötköä suoraan sanottuna, että opsiin kirjoitetaan sellasia juttuja [yksilöllisyys ja yksilölliset opintopolut] joita arjessa ei voida toteuttaa, niin ei se ihan nappiin ole mennyt kaikki siinä.” H11

”- - ja ku ei sitä valinnaisuutta tullu sieltä yhtään lisää, kaikki samat on pakollisia ku tähänkin asti - -” H5

Myös luokattoman lukion periaatteen nähtiin käytännössä lähes hävinneen uudistuksen myötä. Kun ennen uudistusta kurseja on voinut pitkälti suorittaa haluamassaan järjestyksessä, oli uudistuksen myötä mahdollisuudet samanlaiseen luokattomaan opiskeluun huomattavasti kapeammat.

”- - tuliks tästä nyt luokallinen lukio sitten, kun on puhuttu luokattomuudesta et pystyy tavallaan tekemään itsenäisiä valintoja. Siinä käy just toisin päin.” H2

”Siellä luokattoman lukion periaate, se että sä voit opiskella minkä tahansa vuositason asioita, niin se tuntuu romuttuvan nyt ainakin tässä muutosvaiheessa.”
H1

Tutkimuksen aineistoa kerättäessä uusi opetussuunnitelma oli vasta astumassa voimaan, joten suurin osa opiskelijoita tulisi opiskelemaan lukiossa niin, että voimassa oli samaan aikaan kaksi eri opetussuunnitelmaa. Tämä erityisesti herätti monessa haastattelussa huolta siitä, miten kahden opetussuunnitelman ns. ”väliin” jäävät opiskelijat saavat kaikki tarpeelliset kurssit käytyä. Vaikka valinnan mahdollisuuksien nähtiin muutenkin pienentyvän, nähtiin niiden vähentyvän erityisesti näiden opiskelijoiden osalta. Uudessa opetussuunnitelmassa ei välttämättä ollut täysiä vastaavuuksia kaikille kursseille, joten myös kurssien hyväksiluvussa opetussuunnitelmien välillä nähtiin suuria haasteita.

”- joudutaan etsimään niitä hyväksilukuja sitten näistä uuden opetussuunnitelman opintojaksoista ja se ei oo helppo nakki se - -” H2

”- - vastaavuuksia ei välttämättä löydykään sieltä uudesta opetussuunnitelmasta, elikkä he joutuvat mahdollisesti opiskelemaan jotakin asioita toiseen kertaan, tai sitten jotakin ihan erilaisia asioita. Me joudutaan niitä hyväksilukuja tekemään sillee hyvin räätälöidysti näille opiskelijoille, että me saadaan heille se päättötodistus vielä vanhan opetussuunnitelman mukaisesti. Sitten taas nää uuden opetussuunnitelman opiskelijat, niin ei he voi oikein näitä kursseja ottaa sitten seuraavalta vuositasolta vaikka haluaisivat mennä nopeammin eteenpäin, niin siellä ei oo taas välttämättä vastaavia paketteja olemassa, kuin tässä uudessa - -”
H1

Seutukunnan lukioissa koettiin, että keskuskaupungin lukioilla on paremmat mahdollisuudet toteuttaa yksilöllisyyttä ja valinnaisuutta. Nähtiin, että iso lukio tarjoaa sen mahdollisuuden, että esimerkiksi jotain tiettyä kurssia voi olla tarjolla useamassa eri palkissa, jolloin valinnan mahdollisuuksia on enemmän.

” [Valinnan mahdollisuudet] riippuu ensinnäkin sen koulun koosta ja resursseista. - - Vähän riippuu siitä mitä se opiskelijamassa valitsee, niin me pystytään tarjoamaan, koska kaikkeen ei oo kuitenkaan sitä rahaa. Ja sitten tietysti sekin, et paljon niitä opettajia on siellä. Isossa koulussa on tietysti paljon opettajia ja voi olla rinnakkaisryhmiä ja sitten se valintatarjotinkin on laajempi.” H10

Keskuskaupungin lukioissa taas koettiin, että seutukunnan lukioissa mahdollisuudet ovat paremmat. Pieni opiskelijamäärä ja opettajien opiskelijatuntemus nähtiin etuna siinä, että opiskelijoiden opintopolkuja voitaisiin oikeasti yksilöllistää.

”Sanoisin näin, että se [yksilöllisten opintopolkujen mahdollistaminen] todennäköisesti onnistuu pienessä lukiossa. Eli mitä pienempi lukio on sen parempi, koska siellä oikeesti voidaan panostaa joka ikiseen erikseen.” H4

5.2.3 Opiskelijoiden hyvinvointi

Aineistosta tuli useamman kerran ilmi rehtoreiden ja opinto-ohjaajien huoli opiskelijoiden hyvinvoinnista kaikkien uudistusten keskellä. Yhä useampi opiskelija esimerkiksi pidensi opintojensa kestoja aiemmasta kolmesta vuodesta kolmeen ja puoleen tai neljään vuoteen, ja harvalla lukiolaisella tuntui olevan aikaa millekään koulun tarjoamalle ”ylimääräiselle” toiminnalle, esimerkiksi erilaisille kerhoille tai toimikunnille. Myös korkeakoulujen valintauudistuksen vaikutuksesta opiskelijoiden koko lukio-opintoihin tuotiin esiin erilaisia mielipiteitä.

Uudistuksista varsinkin korkeakoulujen valintauudistus on vaikuttanut erityisesti keskuskaupungin lukioissa opiskelijoiden lukio-opintojen keston. Kun todistusvalinnan määrää useilla aloilla on kasvatettu reilusti, on se tuonut myös uudenlaista painetta lukio-opintoihin. Vaikka opintojen tahti nähtiin kovana niin seutukunnissa kuin keskuskaupungissakin, ei seutukuntien lukioissa opintojen pidentämistä nähty vielä kovinkaan suurena ilmiönä, vaikka se olikin lisääntymään päin. Keskuskaupungin lukioissa oli kuitenkin havaittu jo selkeitä merkkejä siitä, että esimerkiksi kolmeen ja puoleen tai neljään vuoteen lukion suorittajien määrä oli jo kasvanut todistusvalinnan lisääntymisen myötä. Näissä lukioissa uskottiin, että myös voimaan tuleva uusi opetussuunnitelma lisäisi myös lukion pidentäjien määrää.

”- - mä oon kyselly juuri, et miksi sä haluat pidentää tai jatkat - - ni aika usein tulee se, et mä haluan panostaa näihin kursseihin. - - Ja sitten on sekin, et kyllä nuorilla on monta rautaa tulessa niinku kuuluuki tietysti. Mut kyl se korkeakoulujen valintauudistus siellä yhtenä on monellakin, että ne haluaa saada hyviä yo-arvosanoja.” H12

”Osa on niitä, jotka tietosesti tekee sen, et hei, nyt tää on liian rankkaa tää kuuden kurssin, kuus kurssia per jakso tyyppinen systeemi, neljä riittää. Ja sit on niitä, jotka haluaa käydä kaikki mahdolliset kurssit. Mut kyl siel on ehkä eniten varmaan niitä, jotka on huomannu, et ei sovi itselle se liian tiukka lukiotahti.” H8

Pääosin puheet opintojen keston pidentymisestä keskittyivät juuri siihen, että opiskelijat haluavat opiskella todella montaa eri oppiainetta tai esimerkiksi useampaa sellaista oppiainetta, joissa kursseja on todella paljon. Jonkin verran rehtorit ja opinto-ohjaajat toivat kuitenkin myös esiin sitä, että neljään vuoteen valmistuvien määrä on jonkin verran saattanut kasvaa myös koronan aiheuttamien olosuhteiden takia. Koronan aiheuttama poikkeustila on voinut vaikuttaa esimerkiksi siihen, että opiskelijat eivät ole saaneet tehtyä itsenäisiä tehtäviä,

tai esimerkiksi kouluun palaaminen on voinut olla haastavaa poikkeuksellisten opiskeluolosuhteiden jälkeen.

”Neljännen vuoden opiskelijoita on enempi. No, nyt varmaan tää korona vaikutti siihen, että osa ei sitten saanut tehtyä niitä mitä oli tarkoitus itsenäisesti ja sitten joutuu pidentämään. Nyt ei oikeen osaa sanoa että kumpi on muna ja kumpi kana, että tässä on vähän molempaa - - ” H10

”Sitä meil on, et meil kadotaan, niin että roikutaan lukiossa se neljä vuotta. Mut suorituksii ei juuri tuu. - - Mut ne ehkä enemmän työllistää meitä, just sellassii jotka ikään kuin pitää kiinni siitä kuvasta, että he on lukiolaisia. Mut ei kuitenkaan saa suorituksii tehty.” H8

Moni haastateltu kiinnitti huomiota myös siihen, että uuden opetussuunnitelman vaatimukset kansainvälisyydestä, korkeakouluyhteistyöstä ja yrittäjyydestä tuntuvat liiankin vaativilta ja kuormittavilta. Monelle opiskelijalle jo ihan pelkkä tavallinen lukio-opiskelu oli todella aikaa vievää ja kuormittavaa ja yleinen huomio oli se, että harvalla opiskelijalla tuntui olevan aikaa mihinkään sellaiseen, joka ei suoraan edistänyt heidän opintojaan.

”- - jos tavoite on kirjoittaa matematiikasta laudaturit, niin ei se tule sillä, että lähdetään kansainvälisille matkoille tai että tutustutaan korkeakouluihin tai ylitetään ainerajoja - -” H11

Korkeakouluyhteistyötä pidettiin jossain määrin hyödyllisenä niin keskuskaupungin kuin seutukuntien lukiossa, mutta toteutusmuodot eivät oikein keränneet kiitosta. Joillain aloilla oli esimerkiksi tarjolla erilaisia ”kurkistuskursseja” yliopisto-opintoihin, mutta harvan opiskelijan lukujärjestyksestä löytyi tilaa sellaisille, varsinkin jos kurssit järjestettiin päiväsaikaan, eli samaan aikaan kuin opiskelijoiden pitäisi olla lukion oppitunneilla.

”Korkeakoulut tarjoavat tällä hetkellä jo kaikenlaisia kurkistuskursseja, mutta niitä tulee vähän sieltä täältä ja silloin tällöin. En oikein tiedä, että kohdistuuko ne ykkösiin, kakkosiin vai abeihin. Ja jos ne tulee niin mihin aikaan vuodesta, että jos ne on niin kuin kirjoitusten aikaan vähän päällekkäin, niin eipä ne abit niihin kurkistuskursseihin lähde. Ja jos se kurkistuskurssi on viis opintopistettä, niin se on aika paljon.” H6

”Mistä se opiskelija ottaa sen aikaresurssin, et se vielä kaikkien lukio-opintojen lisäksi hyppäis yliopistolla käymäs jotain luentoja, kursseja?” H3

Haastatteluissa korostui suhteellisen paljon se, kuinka rehtorit ja opinto-ohjaajatkaan eivät olleet kovin mielissään korkeakouluyhteistyön lisäämisestä. Vastauksista huokui huoli opiskelijoiden kuormittumisesta jo ilmankin mitään korkeakouluyhteistyötä. Lukiolaisten arki nähtiin jo valmiiksi todella täytenä lukio-opinnoista, erityisesti luonnontieteiden opiskelu pitkän oppimäärän mukaan johti todella täysiin lukujärjestyksiin.

”Ja sit mä siellä opetussuunnitelmassa kovin hämmästelen näitä yliopistokurkistuksia. Sehän on ihan loistava ajatuksena, mutta ajatellaan nyt että sä olet sitten valinnut nämä pitkä matikka, pitkä ruotsi, fysiikka, kemia, biologia ja sitten haluisit vaikka kuvista vielä tehdä niin... Ja sä haluat kaikilla näillä tunneilla olla että sä saat hyvän numeron tietysti, niin miten sä lähdet kurkistamaan yliopistoon vaikkapa päiväksi viikossa, tai miten se nyt sitten olisikaan, koska sehän tarkoittaa että sun täytyy olla pois sieltä tunneilta.” H10

Osassa lukioista, erityisesti seutukunnissa, asia nähtiin enemmän niin, että monella opiskelijalla on jo pelkissä lukio-opinnoissa aivan tarpeeksi työtä, eikä heitä pitäisi sekoittaa tai kuormittaa korkeakouluysteistyöllä.

”- - et se on kuitenkin ihan yksittäisten opiskelijoiden, joille mä nään sen semmosena hyvänä lisänä. Monelle mä nään sen niin, että tärkeämpää olisi keskittyä näihin lukio-opintoihin ja niiden saattamiseen valmiiksi. Et kun me kerran ollaan lukiossa ja yo-todistuksella on väliä, niin miksi sitten hajottaa sitä vielä muualle, kun ei voimat meinaa riittää niihin lukio-opintoihin?” H7

”- - mut se et laajemmin tehtäis korkeakouluopintoja lukioaikana, niin musta ei semmoseen pidä mennä. Ihan riittävästi lukiossa on askareita ihan tehden näitä lukiokurssejakin ja kun nuori tarvitsee myös vapaa-aikaa ja tarvitsee kavereita, sen pitää nukkua ja levätä, rentoutua ja kaikkee näitä muita juttuja, niin en pidä kovinkaan hyvänä juttuna sitä, et se korkeakoulu olis et sieltä tehtäis oikeasti jotain kursseja jo.” H11

6 Pohdinta

Tässä luvussa teen yhteenvedon tutkimuksen tuloksista, ja pohdin niitä suhteessa muuhun aiheeseen liittyvään tutkimukseen. Pohdin myös sitä, miten tutkimuksen teemat tulevat muuttumaan tulevaisuudessa, ja miten se mahdollisesti vaikuttaa lukiomarkkinoihin ja niiden eriytymiseen. Lopuksi käsittelen vielä tämän tutkimuksen eettisyyttä sekä luotettavuutta.

6.1 Tulosten pohdinta

Koulutuspoliittiset uudistukset näyttäytyvät lukioden arjessa monin eri tavoin niin Turun keskuskaupungin kuin seutukuntien lukioissa. Osa haasteista näyttäytyi keskuskaupungissa ja seutukunnissa samalla tavalla, mutta riippuen lukion asemasta koulumarkkinoilla, lukioilla oli myös omanlaisia haasteitaan. Seutukunnissa puhututti erityisesti henkilöresursseihin ja opiskelijoista huolehtimiseen liittyvät kysymykset. Keskuskaupungin lukioissa korkeakoulujen valintauudistus ja todistusvalinta eivät saaneet kiitosta, kun taas seutukuntien lukioissa siihen suhtauduttiin hieman maltillisemmin.

Armila ja Käyhkö (2018) ovat todenneet, että syrjäseudun nuoret ovat tottuneet rajallisiin valintamahdollisuuksiin koulutuksen suhteen. Nuoret olivat pääosin tyytyväisiä tilanteeseensa ja tottuneita välimatkojen pituuksiin ja vaihtoehtojen vähyyteen. Tämän tutkimuksen seutukuntien nuorissa oli havaittavissa samaa, mutta myös vahvaa halua lähteä keskuskaupunkiin korkeamman keskiarvon lukioon. Seutukunnista keskuskaupunkiin lukioon lähteminen ei ole mikään uusi ilmiö, mutta oppivelvollisuuden laajenemisen myötä se on saanut rinnalleen toisen, uudenlaisen ilmiön. Kun seutukuntien huippuopiskelijat pääsevät keskuskaupungin huippulukioihin, jäävät keskuskaupungin heikommat oppilaat vaille lukiopaikkaa. Näin ollen nykyään liikehdintää tapahtuu myös keskuskaupungista seutukuntiin, kun opiskelijat joutuvat lähtemään sinne koulupaikan perässä.

Edellä kuvatun liikehdinnän myötä, huoli henkilöstöresursseista on seutukunnan lukioissa todellinen. Oppilasaineksen muutoksen ja oppivelvollisuuden laajenemisen myötä erityisesti opinto-ohjaajat jäävät suuremman työtaakan alle, eikä resursseja perinteiseen ohjaustyöhön ole tarpeeksi. Salovaara (2023) on tuonut ilmi sitä, kuinka oppilaan sosioekonominen tausta ja opintojen sujuminen voivat mahdollisesti vaikuttaa oppilaan saamaan ohjaukseen. Tämän tutkimuksen tekovaiheessa opinto-ohjaajilla ei vielä ollut käytännön kokemusta oppivelvollisuuden laajenemisesta, joten kiinnostavaa olisi selvittää, ovatko opinto-ohjaajien huolet ohjauksen resurssista käyneet toteen. On pohdittava, johtuuko huoli erityisesti siitä,

että seutukuntiin on tulossa uudistuksen myötä myös keskuskaupungin matalamman keskiarvon opiskelijoita, ja opinto-ohjaajat kokevat, että näiden opiskelijoiden ohjaus on vaativampaa.

Korkeakoulujen valintauudistukseen sekä todistusvalintaan kohdistuva kritiikki tuli esille erityisesti keskuskaupungin lukioissa. Opiskelijat olivat kunnianhimoisia, ja monen tavoitteena oli hakupainealat. Myös vanhemmilla on suuri vaikutus nuorten korkeakoulutukseen hakeutumiselle. Kosusen (2012) tutkimuksessa on käynyt ilmi, että keskiluokkaista asemaa ei peritä, jonka takia korkeakoulutetuilla vanhemmilla on paineita taata lapsilleen sellainen koulutus, jonka pohjalta on mahdollista jatkaa korkeakouluopintoihin, ja sama ilmiö on havaittavissa myös tässä tutkimuksessa. Vanhemmilta tuli paljon painetta esimerkiksi pitkän matematiikan valitsemiseen, koska sen nähtiin parantavan mahdollisuuksia todistusvalinnassa pärjäämiseen. Todellisuudessa monella vanhemmallakin tieto oli mediasta peräisin, eikä asian todenmukaisuudesta oltu aina selvillä. Vaikka osalla opiskelijoista ei ollut edes itse välttämättä erityistä halua jatkaa pitkän matematiikan opintoja, suorittivat he niitä edelleen, koska paineet kotoa opintojen suorittamiseen ja menestymiseen olivat niin suuret. Vanhempien huoli lastensa koulumenestyksestä on ymmärrettävää, mutta se ei saisi kuitenkaan mennä opiskelijoiden oman halun ja toiveiden yli.

Koulutuspoliittiset uudistukset toivat lukioihin useampia ristiriitoja suunnitelmien ja ohjeistuksien sekä arjen todellisuuden välille. Samalla kun uusi opetussuunnitelma painotti kansainvälisyyttä, oli moni opiskelija ensimmäisenä valmis luopumaan lyhyiden kielten opiskelusta (Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019). Yhä harvempi opiskelija valitsi lukujärjestykseensä lyhyen oppimäärän kielten opintoja. Ja jos kielten opintoja valittiin, luovuttiin niistä kaikista helpoiten, jos opiskelu kävi liian raskaaksi.

Toinen suuri ristiriita liittyi korkeakoulujen valintauudistukseen ja todistusvalintaan. Todistusvalinnan tarkoituksena oli keventää hakuprosessia ja vähentää ulkoa opeteltavan asian määrää. Hakuprosessi tietyllä tapaa keveni uudistuksen myötä, mutta paine ja stressi, jotka olivat aiemmin ulottuneet pääsykokeisiin lukemiseen muutaman kuukauden ajalle, ulottui monella opiskelijalla uudistuksen myötä koko lukion ajalle.

Huoli lukiolaisten hyvinvoinnista rehtoreiden ja opinto-ohjaajien keskuudessa oli suuri. Monen opiskelijan lukujärjestys oli täynnä aamusta pitkälle iltapäivään, ja lähes kaikki aika meni sellaisten oppiaineiden opiskeluun, jotka olivat ylioppilaskirjoitusten kannalta

merkittäviä. Nuorten jaksaminen on ollut aiheena pinnalla useamman vuoden, ja esimerkiksi vuonna 2023 Kouluterveyskyselyyn vastanneista lukiolaisista 45 % koki olevansa väsyneitä ja uupuneita päivittäin (THL 2023).

Uudistukset herättivät monenlaisia tunteita, mutta päällimmäiseksi jäi monessa tapauksessa hämmennys ja ihmetys. Ainakin vielä tilanteessa, jossa moni uudistus oli astunut voimaan edellisinä vuosina tai astumassa voimaan lähitulevaisuudessa, oli kysymyksiä ja epäselvyyksiä enemmän kuin vastauksia. Monet uudistuksista tehtiin kiireisellä aikataululla, kummallisena ajankohtana ja monista resursseista olisi ollut hyötyä nuorten koulutuspolkujen aiemmassa vaiheessa. Haasteet ovat todellisia ja heijastuvat laajemmin yhteiskuntaan, mutta keinot niiden ratkaisemiseen vaikuttavat ainakin tässä kohtaa olevan väärät.

Lukiouudistukset eivät ole muuttaneet paikallisia lukiomarkkinoita valtavan paljoa – ainakaan vielä. Oppivelvollisuuden laajentaminen on toki vaikuttanut vahvasti siihen, että esimerkiksi kaikille keskuskaupungin nuorille ei löydy paikkaa oman kaupungin lukiosta, vaan lukio-opintoja varten saatetaan joutua lähtemään kauemmas seutukuntiin kohonneiden keskiarvovaatimusten myötä. Tämä on suuri haaste, ja on kiinnostavaa nähdä mitä lukiomarkkinoille käy, jos samanlainen kehitys jatkuu ja vahvistuu. Tämän tutkimuksen aineistonkeräysvaiheessa oppivelvollisuuden laajeneminen ei ollut vielä astunut voimaan, eikä sen todellista vaikutusta lukiomarkkinoihin voitu täysin vielä tietää. Kun toisen asteen koulutus on uudistuksen myötä kaikille pakollista, voisi sen ajatella mahdollisesti tekevän lukioon hakemiseen liittyvästä kilpailusta entistä kovempaa. Kuitenkin ne, jotka kyseisen uudistuksen myötä ”joutuvat” toiselle asteelle, eivät välttämättä ole niitä, joille koulumaailma on suurin kiinnostuksen aihe. Kuten aiemmastakin kouluvalintaan liittyvästä tutkimuksesta käy ilmi, ovat korkeammassa sosioekonomisessa asemassa olevat perheet niitä, jotka ovat kaikista kiinnostuneimpia koulutuksen eri mahdollisuuksista ja siitä, että heidän lapsensa ja nuorensa saavat laadukasta koulutusta (Seppänen, Kosunen & Rinne 2018).

Nähtäväksi siis jää, miten lukiokoulutus tulee muuttumaan lähitulevaisuudessa. Muotoutuuko lukioille esimerkiksi jonkinlainen peruskouluja vastaava lähikouluperiaate, nyt kun lukiotkin ovat oppivelvollisuuden piirissä, vai pysyykö vapaampi opiskelijavalinta ennallaan. Myös korkeakoulujen todistusvalinnan pisteetykset ovat muuttumassa vuoden 2026 haussa, kun eri oppiaineiden painotukset muuttuvat. Jatkossa monelle alalle esimerkiksi pitkästä ja lyhyestä matematiikasta saa lähes saman verran pisteitä, ja alojen välillä tulee olemaan enemmän hajontaa siinä, mistä oppiaineista pisteitä todistusvalinnassa saa (Yliopistovalinnat.fi 2025).

Syksyllä 2024 eduskunnassa puhuttiin myös maksuttomuuden rajaamista vain siihen asti, kunnes nuori täyttää 18 vuotta. Maksuttomuuteen kohdistuvat leikkaukset päätettiin kuitenkin jättää tekemättä, ainakin toistaiseksi. Jatkossa olisi tärkeää selvittää, miten tässä tutkimuksessa puhututtaneet muutokset ovat todella vaikuttaneet lukioiden arkeen nyt, kun kaikki niistä ovat olleet jo jonkin aikaa voimassa.

6.2 Luotettavuuden ja eettisyyden pohdinta

Laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole tehdä yleistettäviä havaintoja, vaan tutkia mikä juuri kyseisessä tutkimusaiheessa on yleistä ja toistuvaa. Laadullinen tutkimus on harvemmin täysin objektiivista, eikä sen ole tarkoituskaan olla. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella kolmesta eri näkökulmasta; uskottavuuden, luotettavuuden sekä eettisyyden näkökulmasta. (Juuti & Puusa 2020.)

Oleellista laadullisessa tutkimuksessa on, että tutkija tarkastelee tutkimuksensa luotettavuutta koko tutkimusprosessin ajan (Aaltio, I. & Puusa, A. 2020). Tiedostan tutkijana sen, että esitietoni aiheesta ovat vaikuttaneet suhtautumiseeni tutkimusaiheeseen tutkimusprosessin alussa. Tiedostan myös, että tutkimuksen tekeminen on ollut minulle oppimisprosessi, jonka aikana tietoni ja ymmärrykseni koulutuksen eriytyemisestä sekä lukioiden koulumarkkinoista ovat lisääntyneet, ja sitä kautta olen pyrkinyt eroon ennako-oletuksistani prosessin aikana. Laadullista tutkimusta tehdessä tutkija on kuitenkin niin lähellä tutkimuksen kohdetta, että ennako-oletuksista on mahdotonta päästä täysin eroon. Olen kuitenkin pyrkinyt olemaan tietoinen oletuksistani ja asenteistani koko tutkimusprosessin ajan, ja olen reflektoinut ajatuksiani tutkimuksen teon eri vaiheissa. Jo tutkimuskysymystä määriteltessä olen ottanut kantaa siihen, mikä on käyttämäni aineiston ydinsanoma, ja mitä haluan erityisesti nostaa esiin aiheesta. Tutkimuksen analyysia ja tuloksia esiteltäessä olen pyrkinyt perustelemaan niitä monipuolisesti ja johdonmukaisesti, jotta ne edistäisivät tutkimuksen läpinäkyvyyttä sekä luotettavuutta.

Laadullista tutkimusta lukiessa, on lukijan otettava huomioon se, että aineisto voitaisiin analysoida ja analyysin tulokset voitaisiin esittää monella eri tapaa. Tutkijan onkin selitettävä avoimesti omat ratkaisut, perustella niitä sekä arvioida niiden vaikutusta tutkimuksen lopputulokseen. Vaikeistakin päätöksistä ja virheistä on tarpeen kertoa lukijalle. (Vuori 2021.) Koen, että tätä tutkimusta tehdessä olen noudattanut tarkkuutta sekä hyvää tutkimusetiikkaa sen suhteen, että en ole jättänyt mitään tutkimuksen kannalta merkittävää huomiotta aineistossa.

Laadullisessa tutkimuksessa on aina otettava huomioon aineiston rajaamisen välttämättömyys (Kiviniemi 2015, 77). Aineiston rajaamisessa on kyse kiinnostavan ja mielekkään ongelmanasettelun löytymisestä, mutta myös tulkinnallisesta rajauksesta. Laadullisessa aineistossa ovat aina näkyvissä tutkijan omat valinnat, ja koen, että tässä tutkimuksessa ja tutkimuksen aineistossa ovat näkyvissä niin minun, kuin myös haastattelut tehneen tutkijan valinnat. Haastatteluaineiston kerännyt tutkija on tehnyt valinnat siitä, mihin teemoihin haastattelussa kiinnitetään huomiota ja halutaan vastauksia. Sen jälkeen tätä tutkimusta tehdessä olen tehnyt valinnan siitä, mikä osa aineistoa vastaa tutkimuskysymykseeni ja mitä teemoja aineistosta nostan esiin.

En tehnyt tutkimustani varten haastatteluja itse, joten en ole voinut esittää esimerkiksi tarkentavia kysymyksiä tai muita huomioita. En myöskään ole itse litteroinut aineistoa, joten en voi olla täysin varma litteraattien huolellisuudesta ja tarkkuudesta. On kuitenkin syytä olettaa, että litteraatit on tehty huolellisesti, sillä ne on tehty yliopistotutkijan toimesta osana aiemmin esiteltyä tutkimushanketta. Vaikka en ole voinut vaikuttaa moniinkaan asioihin aineistonkeruuseen liittyen, on valmiin haastatteluaineiston käyttö kuitenkin perusteltua. Valmiin aineiston käyttö on esimerkiksi säästänyt aikaa ja resursseja tutkimusprosessissa. Vaikka aineistosta on tehty ja tehdään tutkimusta sekä pro gradu -tutkielmia, tämä kyseinen tässä tutkimuksessa esiintyvä näkökulma on kuitenkin jäänyt vielä huomiotta.

Lähteet

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Ahonen, S. 2003. Yhteinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Vastapaino: Tampere.
- Ahva, T., Helminen, V. & Wass, H. Koulutusloikan kannattajat. Suhtautuminen oppivelvollisuus uudistukseen yhteiskunnallisen aseman mukaan. Teoksessa Kalalahti, M., Silvennoinen, H., Varjo, J. & Vilkmán, M. (toim.) Koulutus ja yhteiskuntaluokka. Tampere: Tampere University Press, 210–234
- Armila, P. & Käyhkö, M. 2018. Koulutusyhteiskunnan reunamerkitöjä – syrjäseudulla asuvat nuoret ja toisen asteen koulutukseen hakeutuminen. Teoksessa Silvennoinen, H., Kalalahti, M. & Varjo, J. (toim.) Koulutuksen lupaukset ja koulutususkó. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 129–161
- Bernelius, V. 2024. Koulutuksen maantiede: Oppimistulokset ja kaupunkikehitys. Teoksessa Kosunen, S., Juvonen, S., Huilla, H. & Peltola, M. (toim.) Koulu ja eriarvoisuus. Helsinki: Gaudeamus, 37–50.
- Bowe, R., Ball, S. J. & Gewirtz, S. 1994. ‘Parental choice’, consumption and social theory, micro-markets in education. *British Journal of Educational Studies* 42, 38–52.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Vastapaino: Tampere.
- Fjellman, A-M., Yang Hansen, K. & Beach, D. 2019. School choice and implications for equity: the new political geography of the Swedish upper secondary school market. *Educational review* 71(4), 518–539
- Haltia, N., Isopahkala-Bouret, U. & Peura, M. 2022. Opiskelijavalintojen ensikertalaisikiintiöiden poliittinen oikeutus ja kritiikki. *Kasvatus & aika* 16(1), 5–21
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 1996. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Jahnukainen, M. & Helander, J. 2024. Oppivelvollisuuden laajentaminen ja toisen asteen erityisopetus ja ohjaus. Teoksessa Jahnukainen, M. & Harrikari, T. (toim.) Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere: Vastapaino, 375–391
- Jakku-Sihvonen, R. 2009. Tasa-arvo ja laatu koulutusjärjestelmän kehittämisperusteina. Teoksessa Nyysölä, K. & Jakku-Sihvonen, R. (toim.) Alueellinen vaihtelu

- koulutuksessa: temaattinen tarkastelu alueellisen tasa-arvon näkökulmasta. Helsinki: Opetushallitus, 25–37
- Kalalahti, M., Silvennoinen, H. & Varjo, J. 2015. Luokittunut kouluvalinta ja mahdollisuuksien tasa-arvo. Teoksessa Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 371–399
- Kalalahti, M. & Varjo, J. 2016. Lähikoulupolut ja painotetut valinnat. Teoksessa Silvennoinen, H., Kalalahti, M. & Varjo, J. (toim.) Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 37–67
- Kalalahti, M. & Varjo, J. 2012. Tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus perusopetukseen sijoittumisessa ja valikoitumisessa. *Kasvatus ja aika* 6(1), 39–55
- Kalalahti, M. & Varjo, J. 2011. Koulumarkkinoiden institutionaalisen tilan rakentuminen. *Yhdyskuntasuunnittelu* 49 (4), 8–25
- Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. & Aaltola J. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Klemola, K., Asikainen, H., Hyytinen, H. & Tuononen, T. 2024. Todistusvalinnan vertailua muihin valintatapoihin – yliopisto-opiskelijan opintomenestys ja siihen vaikuttavia tekijöitä. *Kasvatus* 55 (1), 63–78
- Kosunen, S. 2016. Families and the social space of school in urban Finland. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kosunen, S. 2012. ”Meillä on siis kouluja josta ne tulee: siis Suomen eliitti” – keskiluokan lasten kouluvalinnat pois lähikoulusta. *Kasvatus* 43(1), 7–19
- Kosunen, S. & Bernelius, V. 2024. Segregaation kehillä. Teoksessa Kosunen, S., Juvonen, S., Huilla, H. & Peltola, M. (toim.). *Koulu ja eriarvoisuus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kosunen, S., Bernelius, V. & Hautala, T. 2023. Magneetikouluja ja eliittikouluja? Kouluverkon alueellinen eriytyminen ja kaupunkisegregatio Helsingissä. *Terra* 135(4), 199–216
- Kuntalehti. 2024. Kuntien omistuksessa on reilu 300 lukiota – Katso tästä, miten oppilaitosten määrä on muuttunut 2000-luvulla. <https://kuntalehti.fi/uutiset/opetus-ja-kulttuuri/kuntien-omistuksessa-on-reilu-300-lukiota-katso-tasta-miten-oppilaitosten-maara-on-muuttunut-2000-luvulla/> (Viitattu 4.2.2025.)
- Laaksonen, L. M., Niemi, A-M. & Jahnukainen, M. 2021. Study Counselling Experiences and Educational Choice-making of Girls with Migrant Backgrounds in the Context of

- Finnish General Upper Secondary Education. Teoksessa Vogel, M A. & Arnell, L. (toim.) Living Like a Girl: Agency, Social Vulnerability, and Welfare Measures in Europe and Beyond. Transnational Girlhoods, vol. 3. New York: Berghahn Books, 147-163
- Lindström, L., Holm, A-S. & Lundström, U. 2014. Maximising opportunity and minimising risk? Young people's upper secondary school choices in Swedish quasi-markets. *Young* 22 (1), 1–20
- Lukiolaki 2018. 10.8.2018/714. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180714>
- MTV-utiset. 2002. Kolmannes rehtoreista: lukioiden välinen kilpailu kovaa. (Viitattu 28.11.2023.) <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kolmannes-rehtoreista-lukioiden-valinen-kilpailu-kovaa/1819864#gs.33rcfc>
- Niemelä, M. A., Heiskala, L., Kupiainen, S., Rämä, I., Kosunen, S. & Hotulainen, R. 2023. Laajemmin ja varhaisemmin. Korkea-asteen opiskelijavalintauudistus ja muutokset valmennuskursseille osallistumisessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023: 35
- Opetushallitus. 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf
- Opetushallitus. 2019. Lukiokoulutus uudistuu vuonna 2021 – mikä muuttuu lukiossa? (Viitattu 28.11.2023.) <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lops-tietopaketti.pdf>
- Opetushallitus. 2024. Lukiokoulutus (Viitattu 8.1.2024). <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/lukiokoulutus>
- Opetushallitus. 2024. Ohjeita lukiokoulutukseen ja ammatilliseen koulutukseen (Viitattu 19.3.2024). <https://www.oph.fi/fi/kehittaminen/ohjeita-lukiokoulutukseen-ja-ammattilliseen-koulutukseen>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Oppivelvollisuus laajenee elokuussa 2021 – edellytyksiä nuorten oppimiseen ja hyvinvointiin parannetaan, työllisyysastetta nostetaan. (Viitattu 28.11.2023.) <https://okm.fi/-/oppivelvollisuus-laajenee-elokuussa-2021-edellytyksia-nuorten-oppimiseen-ja-hyvinvointiin-parannetaan-tyollisyysastetta-nostetaan>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2020. Opinto-ohjauksen kehittäminen (Viitattu 8.1.2024). <https://okm.fi/opinto-ohjauksen-kehittaminen>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2021. Asuinkunnan ohjaus- ja valvontavastuu. (Viitattu 28.11.2023.)

<https://okm.fi/documents/1410845/70043462/Oppivelvollisuus+asuinkunnan+ohjaus-+ja+valvontavastuu+12.4.2021.pdf/ce568ea5-ffe3-e0d7-2826-e4feae31caf7/Oppivelvollisuus+asuinkunnan+ohjaus-+ja+valvontavastuu+12.4.2021.pdf?t=1618220817215>

Opintopolku. 2024. Lukiokoulutus (Viitattu 8.1.2024).

<https://opintopolku.fi/konfo/fi/sivu/lukiokoulutus>

Oppivelvollisuuslaki 2020. 30.12.2020/1214.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2020/20201214#L4P16>

Pursiainen, J., Kaleva, S., Kunnari, J. & Muukkonen, H. 2021. Lukio, valintoihin liittyvä stressi ja matematiikka. *Psykologia* 56 (06), 635–641

Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.

Puusa, A. 2020. Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin. Teoksessa Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Helsinki: Gaudeamus.

Perusopetuslaki 1998. 21.8.1998/628. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628#L2P6>

Rönnlund, M., Rosvall, P-Å. & Johansson, M. 2018. Vocational or academic track? Study and career plans among Swedish students living in rural areas. *Journal of youth studies* 21(3), 360–375

Salovaara, V. 2023. Koulutusvalinnan illuusio nuorten siirtymävaiheessa peruskoulusta toiselle asteelle. Teoksessa Kalalahti, M., Silvennoinen, H., Varjo, J. & Vilkmann, M. (toim.) *Koulutus ja yhteiskuntaluokka*. Tampere: Tampere University Press, 117–138

Saporito, S. 2003. Private choices, public consequences: magnet school choice and segregation by race and poverty. *Social problems* 50(2), 181–203

Seppänen, P., Kosunen, S. & Rinne, R. 2018. Lohkoutuuko koulutuspolku, katoaako tasa-arvo? Teoksessa Rinne, R., Haltia, N., Lempinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) *Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu?* Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 65–92

- Seppänen, P. & Rinne, R. 2015. Suomalainen yhtenäiskoulu ylikansallisen koulupolitiikan paineissa. Teoksessa Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 23–58
- Silvennoinen, H., Kalalahti, M. & Varjo, J. 2018. Koulutuspoliittinen tasa-arvo 2000-luvun Suomessa. Teoksessa Rinne, R., Haltia, N., Lempinen, S. & Kaunisto, T. (toim.) Eriarvoistuva maailma – tasa-arvoistava koulu? Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 93–116
- Skolverket. 2024. Gymnasieprogrammen. (Viitattu 29.5.2024)
<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen>
- Suomen Lukiolaisten Liitto. 2023. Lukiolaisopas: Korkeakoulujen opiskelijavalinnat. (Viitattu 28.11.2023) <https://lukio.fi/lukiolaisopas/korkeakoulujen-opiskelijavalinnat/>
- Suomen tietotoimisto 2023. Ideasta jutuksi: STT:n lukiovertailu (Viitattu 8.1.2024).
<https://stt.fi/tyylikirja/ideasta-jutuksi/tiedonhankinta/sttn-lukiovertailu/>
- Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2023. Kouluterveyskyselyn tulokset (Viitattu 26.3.2025.)
<https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002/2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi: Helsinki.
- Tähtinen, J., Hilpelä, J. & Ikonen, R. 2018. Sivistyksen ja kasvatuksen tiet. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja vol. 56, 3–35
- Valkendorff, T. 2018. Kouluvalintakeskustelu ja lähikoulun ”ongelma”. Teoksessa Silvennoinen, H., Kalalahti, M. & Varjo, J. (toim.) Koulutuksen lupaukset ja koulutususkot. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 243–281
- Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. 2022. Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus: Opiskelupaikkojen enemmistön täyttäminen todistusvalinnalla tehosti opiskelijavalintaa. (Viitattu 28.11.2023). <https://vatt.fi/-/korkeakoulujen-opiskelijavalintauudistus-opiskelupaikkojen-enemmiston-tayttaminen-todistusvalinnalla-tehosti-opiskelijavalintaa>
- Varjo, J., Kalalahti, M. & Silvennoinen, H. 2015. Kouluvalinta ja sivistyksellisiä perusoikeuksia koskeva iteraatio. Teoksessa Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat,

- yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 123–150
- Varjo, J., Kalalahti, M. & Seppänen, P. 2015. Kaupunkien eriytyneet institutionaaliset kouluvalintatilat. Teoksessa Seppänen, P., Kalalahti, M., Rinne, R. & Simola, H. (toim.) Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 59–86
- Varjo, J., Kalalahti, M. & Vilkmán, M. 2023. Yhteiskuntaluokka nuoruudessa ja koulutuspolun kuopat. Teoksessa Kalalahti, M., Silvennoinen, H., Varjo, J. & Vilkmán, M. (toim.) Koulutus ja yhteiskuntaluokka. Tampere: Tampere University Press, 97–116
- Vuori, J. 2021. Tutkimusetiikka ihmistieteissä. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
- Vuorio-Lehti, M. 2006. Valkolakin viesti. Turku: Turun yliopisto.
- Yle 2020. Katso, millä keskiarvolla Suomen eri lukioihin pääsi – Jani Ollila aloittaa erälukion Enontekiöllä, Juuso Laine matikkalukion Espoossa. (Viitattu 8.1.2024)
<https://yle.fi/a/3-11395333>
- Yliopistolaki 2015. 20.3.2015/256 <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558#L5P36>
- Yliopistoalinta.fi 2024. Todistusvalinnan pisteytykset vuosina 2023–2025. (Viitattu 21.11.2024) <https://yliopistoalinnat.fi/todistusvalinnan-pisteytykset-vuosina-2023-2025>
- Yliopistoalinta.fi 2025. Todistusvalinnan pisteytykset vuodesta 2026. (Viitattu 26.3.2025)
<https://yliopistoalinnat.fi/todistusvalinnan-pisteytykset-vuodesta-2026>

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

ASiantuntijahaastattelu 2021 - LUKIOT

Haastattelulupa

Koska näin etäyhteydellä tehtävän haastattelun yhteydessä ei kirjallisen suostumuksen pyytäminen onnistu, niin varmistaisin kuitenkin näin suullisesti suostumuksenne. Onko teillä ollut mahdollisuus tutustua sekä lähettämiini tietoihin tutkimuksen tarkoituksesta että sen tietosuojailmoitukseen?

Haastateltavan tausta

Kertoisitteko tähän alkuun teidän omasta koulutus- ja työhistoriastanne sekä työstänne nykyisessä tehtävässänne?

Oppilaitos koulumarkkinoilla

Kertoisitteko sitten teidän oppilaitoksestanne?

Millaisena Turun seudun koulutusmarkkinat näyttäytyvät teidän näkökulmastanne?

Millainen on teidän oppilaitoksenne asema näillä markkinoilla?

Seurataanko opiskelijoiden jatkoa? Minne opiskelijat jatkavat oppilaitoksesta?

Opinto-ohjaajat:

- Millaisena näette opinto-ohjauksen keskeisimmät tehtävät ja tavoitteet?
- Millaisin perustein opiskelijat tekevät valintoja lukiossa?
- Miten paljon he saavat tukea valintojen tekemiseen?
- Mitä tapahtuu, jos nuori on tehnyt lukion alussa ”väärin” valintoja?
- Miten paljon nuoret kokevat paineita valintojen tekemisestä?
- Ovatko ohjaukseen käytössä olevat resurssit riittäviä?

KOULUTUSUUDISTUKSET

Siirrytään sitten keskustelemaan ajankohtaisista koulutus uudistuksista, erityisesti oppivelvollisuuden laajentamisesta, lukiouudistuksesta ja korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksesta.

Jotta en suuntaisi keskustelua omilla käsityksilläni, esitän ensin aina muutaman kysymyksen hyvin yleisellä tasolla ja teen sitten myöhemmin tarkentavia kysymyksiä, jos sopii.

Oppivelvollisuuden laajentaminen

Mikä on teidän mielipiteenne oppivelvollisuuden laajentamisesta?

- Ovatko tavoitteet koulutus- ja osaamistason nostosta, oppimiseröjen kaventamisesta, koulutuksellisen tasa-arvon lisäämisestä ja kaikille nuorille yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien antamisesta saavutettavissa tällä uudistuksella?
- Voisiko ne saavuttaa paremmin jollain toisella keinolla?
- Uudistukseen liittyvät mahdollisuudet ja toiveet
- Uudistukseen liittyvät riskit ja huolenaiheet
- Vastuu opiskelijoista valmistumisen/keskeyttämisen jälkeen?
- Lukiot: onko koulutuksen keskeyttäminen ongelma (vrt. ammatillinen koulutus)
- Lukiot: miten iso kysymys/ongelma taloudelliset seikat opiskelijoille (opiskelu liian kallista)?

Lukiouudistus (laki voimaan 1.8.2019, uuden lain mukaiset OPSit syksyllä 2021)

Miten onnistuneena pidätte viimeisintä lukiouudistusta?

Saavutetaanko sillä sen tavoitteet lukion vetovoiman lisäämisestä, koulutuksen laadun ja oppimistulosten vahvistamisesta ja korkea-asteelle siirtymisen sujuvoittamisesta?

Pakollisten aineiden määrä vs. yksilölliset opintopolut

Lisääkö yksilöllisempien opintopolkujen luominen painetta tehdä niin sanotut oikeat valinnat heti lukion alussa?

Millaisena näette lukion yleissivistävän tehtävän suhteessa tähän uudistukseen?

Mikä on opinto-ohjauksen tilanne, millaisia muutoksia siinä on tapahtunut?

Oppimisen tuen lisääminen – liittyykö erityisopetukseen vai miten tämä on tulkittu?

Miten oppiainerajat ylittävien opintojen suunnittelussa on onnistuttu?

Kansainvälinen osaaminen, yrittäjyysosaaminen, yhteistyö korkeakoulujen kanssa

Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistus

Mitä mieltä olette korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksesta ja erityisesti todistusvalinnan merkittävästä lisääntymisestä?

- Todistusvalinta, pääsykokeiden luonteen muuttuminen
- Ovatko paineet siirtyneet aikaisempaan vaiheeseen opintoja – onko lukioista tullut painekattiloita?
- Ulkopuolisten toimijoiden tarjoama maksullinen tuutorointi?
- Valintojen tekeminen, valintojen muuttaminen

Onko lukioissa lainkaan työrauhaa kaikkien näiden uudistusten keskellä? Nyt valmisteilla lukiokoulutuksen laatuohjelma.

NUORTEN MAHDOLLISUUSRAKENTEET JA RESURSSIT

- Paikalliset koulutukseen ja työmarkkinoihin liittyvät mahdollisuusrakenteet – millaisena näyttäytyvät haastateltavan näkökulmasta, millaisia muutoksia tapahtunut viime vuosina ja millaisia odotetaan lähitulevaisuudessa
- Mitä keskeiset rakenteelliset vahvuudet ja haasteet alueella nuorten tulevaisuuden näkökulmasta
- Millaiset nuoret pärjäävät, millaiset nuoret ovat vaikeuksissa (sosiaalinen tausta, psyykkiset resurssit, persoonallisuus)
- Onko niillä nuorilla, jotka voivat hyvin, jotain yhteisiä nimittäjiä?
- Näkykö lisääntyvä eriarvoistuminen (hyväosaisilla menee paremmin, huono-osaisilla entistä huonommin) oppilaitoksen arjessa?
- Nuorisotutkimuksen piirissä puhutaan jonkin verran nuorten refleksiivisyydestä. Sillä ei tarkoiteta itsereflektiota, vaan nuorten kykyä hahmottaa niitä riskejä, mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja, joita heillä on jatkuvasti monimutkaistuvassa yhteiskunnassa. Eli käytännössä kyse on siitä, että miten nuoret navigoivat elämänsä kulkuaan yhteiskunnallisen epävarmuuden ja riskien ajassa.
 - Refleksiivisyys – onko tämän ikäisillä nuorilla sellaisia taitoja, ajattelevatko nuoret tulevaisuudestaan tällä tavalla (jos jotkut ajattelevat, ketä he ovat)? Lisääkö ymmärrys ahdistusta?

Jäikö jotain oleellista kysymättä tai käsittelemättä?

Saako ottaa yhteyttä, jos analyysivaiheessa tulee lisäkysymyksiä?

Saako pyytää mukaan toiselle haastattelukierrokselle lukuvuonna 2022–23?